

#1(65), 2021 часть 7
Восточно Европейский научный журнал
(Москва, Россия)
Журнал зарегистрирован и издается в России
В журнале публикуются статьи по всем
научным направлениям.
Журнал издается на русском, английском,
польском и немецком языках.

Статьи принимаются до 30 числа каждого
месяца.

Периодичность: 12 номеров в год.

Формат - A4, цветная печать

Все статьи рецензируются

Каждый автор получает одну бесплатную
печатную копию журнала

Бесплатный доступ к электронной версии
журнала.

Редакционная коллегия

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet
Warszawski)

#12(65), 2021 part 7
Eastern European Scientific Journal
(Moscow, Russia)
The journal is registered and published in Russia
The journal publishes articles on all scientific areas.
The journal is published in Russian, English,
Polish and German.

Articles are accepted till the 30th day of each
month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the
journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet
Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Peter Clarkwood(University College London)
Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 экземпляров.
Отпечатано в ООО «Логика+»
125040, г. Москва, Россия
проспект Ленинградский, дом 1,
помещение 8Н, КОМ. 1
«Восточно Европейский Научный Журнал»
Электронная почта: info@eesa-journal.com,
<https://eesa-journal.com/>

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Peter Clarkwood(University College London)
Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.
Printed by Logika + LLC
125040, Moscow, Russia
Leningradsky prospect, building 1,
8N, flat. 1
"East European Scientific Journal"
Email: info@eesa-journal.com,
<https://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Буденный А.А. ЭВОЛЮЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ НАТО И ФАКТОР РОССИИ	4
Дирів А.Б. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК фактор СТИМУЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ	10
Литвинова Л.В. ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	14
Rashidov R.R. INTERNAL POLITICAL DISAGREEMENT AND POWER STRUGGLE AT THE END OF THE 20th CENTURY IN AFGHANISTAN	20
Турик М.В. ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ УСПІШНИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ КОАЛІЦІЙ	23

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Хміль-Чуприна В.В., Поддубей Є.В. СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЧИТАННЯ	28
Узакова З.Ф. ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА ОРГАНИЗАЦИЮ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В ШКОЛАХ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	33
Usatenko O.W. OUTLINE OF THE HISTORY OF POLISH MURALISM.....	35

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Salei A., Tsarova L. INITIATIVES FOR RENOVATION OF BELARUSIAN CORPORATE LAW	41
---	----

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Budyonnyy Alexey Alekseevich
Candidate of the Institute of the USA and Canada
of the Russian Academy of Sciences

THE EVOLUTION OF NATO'S STRATEGIC CONCEPT AND THE RUSSIAN FACTOR

Буденный Алексей Алексеевич
Соискатель института США и Канады РАН

ЭВОЛЮЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ НАТО И ФАКТОР РОССИИ

Annotation: I would like to note that the problems of the work under consideration are very complex. The topic of the selected study is relevant for several reasons. First, this is due to the fact that the crisis in Russia-NATO-US relations is currently escalating. This will be especially evident after the election of a new US president, namely in the case of the presidency of Joe Biden. Secondly, starting from the origins and evolution of the North Atlantic Alliance to the present day, Russia should once again analyze the strategic concept of NATO and take some proactive steps to reduce geopolitical damage and mitigate local crises or conflicts, including on its borders. The purpose of this study is to examine the evolution of the strategic concept of NATO, in particular to date. The object of the study is the military policy of NATO. The subject of the research is NATO's actions towards Russia. It seems that for this work, the method of time comparison, as well as comparison, is optimal. Correlation of information obtained from various groups of sources (historical, political science, etc.) was carried out. The main conclusion of the study is that now the general line of the US and NATO is aimed at escalating tensions with their "strategic partner" - Russia. For this, NATO's strategic concept has already been greatly transformed, and under the leadership of the United States it will only become tougher and confrontational. The novelty of the topic under study lies in the fact that the author has conducted a brief analysis of all strategic concepts of the North Atlantic Alliance since the founding of the organization and made an attempt to consider the resumption of a new escalation between the Russian Federation with the United States and with NATO at the stage of an ambiguous transition of power in the United States.

Аннотация: Хотелось бы отметить, что проблематика, рассматриваемой работы весьма комплексная. Тема выбранного исследования является актуальной по нескольким причинам. Во-первых, это связано с тем, что в настоящее время продолжается эскалация кризиса в отношениях России-НАТО-США. Особенно это проявится после избрания нового президента США, а именно в случае президентства Джо Байдена. Во-вторых, начиная с истоков зарождения и эволюции Североатлантического альянса по сегодняшний день, России следует еще раз проанализировать стратегическую концепцию НАТО и сделать какие-то опережающие шаги для уменьшения геополитического ущерба и смягчения локальных кризисов или конфликтов, в т.ч. на ее границах. Цель данного исследования заключается в рассмотрении эволюции стратегической концепции НАТО, в частности на сегодняшний день. Объект исследования - военная политика НАТО. Предмет исследования – действия НАТО в отношении России. Представляется, что для данной работы метод временного сопоставления, а также сравнения является оптимальным. Осуществлялась корреляция сведений, полученных из различных групп источников (исторические, политологические и др.). Основным выводом проведенного исследования является то, что сейчас генеральная линия США и НАТО направлена на эскалацию напряженности с их "стратегическим партнером" - Россией. Для этого стратегическая концепция НАТО уже была сильно преобразована, а под руководством США будет только ужесточаться и носить конфронтационный характер. Новизна исследуемой темы заключается в том, что автор провел краткий анализ всех стратегических концепций Североатлантического альянса с момента основания организации и предпринял попытку рассмотреть возобновление новой эскалации между Российской Федерацией с США и с НАТО на этапе неоднозначного перехода власти в США.

Key words: strategic concept, evolution, main goal, dialogue, NATO, confrontation, United States, European Union, Russian Federation, Cold War.

Ключевые слова: стратегическая концепция, эволюция, главная цель, диалог, НАТО, конфронтация, США, Европейский Союз, Российская Федерация, холодная война.

Концепции объединения европейских государств появлялись еще с 20-х годов прошлого века, но в силу отсутствия объединяющей цели были нежизнеспособны. Предпосылки для появления региональной организации безопасности (НАТО) появились еще до окончания Второй мировой войны и знаменитой речи У.Черчилля в Фултоне, которую принято считать

точкой отсчета холодной войны. Это было связано, прежде всего, с переделом сфер влияния в освобожденной Европе.

Поспособствовало военно-политическому сближению стран Западной Европы и Северной Америки — участниц будущего альянса, введенная СССР в 1948 г. блокада Западного Берлина. Это событие дало толчок к объединению части европейских стран с США и Канадой. В обстановке строжайшей секретности были начаты переговоры США и Канады с 5 государствами — Бельгией, Великобританией, Францией, Нидерландами и Люксембургом, которые уже являлись членами Брюссельского пакта [6]. Переговоры продолжались на протяжении трех месяцев и привели к тому, что участники переговоров, а также некоторые другие страны Западной Европы и Скандинавии были готовы признать США в качестве гаранта безопасности от военной агрессии, в частности СССР и его сателлитов из Восточной Европы.

Заключенный 4 апреля 1949 года Североатлантический договор являлся не только инструментом сдерживания военной «агрессии» со стороны Советского Союза и его возможного молниеносного выхода танковыми армиями к Ла-Маншу, но и средством объединения европейских стран, находящихся в тяжелом поствоенном кризисе [24]. Анализ последних исследований и публикаций, например, труд Бахшиева Д.З. «вопросы обеспечения государственной безопасности в отношениях России и НАТО» показывает, что тема достаточно актуальна.

В целом необходимо сказать, что развитие доктринальных взглядов НАТО обусловили масштабы пространств будущих войн, их географию и методы, что можно проследить на примере эволюции стратегической концепции альянса, вернее, ряда последовательных концепций Североатлантического альянса со времен его создания по настоящее время. Термин «стратегическая концепция» НАТО в данном исследовании является определяющим в формировании основных принципов, которых придерживаются военно-политические круги стран-членов Североатлантического альянса. Количество таковых основополагающих концепций исследователи НАТО насчитывают семь, хотя проведенный в ходе данного исследования анализ истории альянса убеждает в том, что действительно крупных доктрин - всего две: одна охватывала период до развала СССР, вторая - после присоединения Крыма к России.

Альянс сохранялся и адаптировался в разных военно-политических условиях. Сейчас НАТО количественно расширяется и пытается закрепить за собой статус основной организации, обеспечивающей безопасность, как в Европе, так и в глобальном масштабе. В связи с этим СССР, а затем и его правопреемнице Российской Федерации следует анализировать любые изменения в альянсе, принимать во внимание те

или иные военно-стратегические планы НАТО для обеспечения эффективной обороны своей страны.

Парадоксально, но факт, что в 1950-х СССР предпринимал попытки вступить в Североатлантический альянс [8]. В мае 1954 года западные державы не приняли предложение СССР о его членстве в НАТО. Они обосновали это тем, что участие Советского Союза в европейской организации было бы несовместимо с демократическими целями альянса [30].

В качестве противовеса НАТО в мае 1955 года была создана Организация Варшавского договора. Как и Североатлантический договор, подписанное странами социалистического блока соглашение подразумевало право стран-участниц на коллективную безопасность от нападения извне.

Подходы к обороне стран соцблока (например, коллективная безопасность) в чём-то были схожи с изложенными в документе о стратегии НАТО, который первоначально был известен под названием «Стратегическая концепция обороны Североатлантического региона». В этом документе, разработанном в период с октября 1949 г. по апрель 1950 г., излагается стратегия крупномасштабных операций территориальной обороны [17].

В середине 1950-х гг. была разработана стратегия «массированного ответного удара». В 1960-е гг. данная стратегия была дополнена новым компонентом, получившим название стратегии «передовой обороны», которая предполагала недопущение потери значительной части территории альянса во время войны [18, 19].

С 1968 г. в основу стратегической концепции была положена стратегия «гибкого реагирования». Она предусматривала гибкость выбора формы противодействия (крупномасштабной или ограниченной, ядерной или обычной) в случае внешней угрозы. Политический аспект «гибкого реагирования» был продемонстрирован в «доктрине Армеля» — «оборона плюс диалог» [20].

До 1991 г. документы с изложением указанных выше стратегий были засекречены и во многом дублировали стратегические установки национальной военной стратегии США.

В 1991 г. на сессии Совета НАТО в Риме принимается стратегическая концепция нового формата. Коллективная безопасность альянса была представлена как «оборона плюс диалог, плюс сотрудничество» [21]. Сотрудничество — это развитие различных связей со странами Центральной и Восточной Европы, Прибалтики, а также постсоветскими странами. Такой подход распространяется и на ЕС, ЗЕС и СБСЕ. Термин «угроза» был заменен на «риск». Стратегическая концепция от 1991 г. впервые стала открытым документом.

В 1997 г. руководители НАТО договорились о необходимости пересмотра концепции и ее обновления. Новая стратегическая концепция была принята на саммите НАТО в Вашингтоне в 1999 г. [22].

Стратегическая концепция 1999 г. в значительной степени расширяет уставные рамки деятельности организации. Расширена зона ответственности альянса за счет государств, участвующих в программе «Партнерство ради мира» (ПРМ). При этом СК предложила и механизм активного подключения самих государств — участников ПРМ к системе военно-политических гарантий НАТО [24]. В Концепции обосновывается отказ НАТО от оборонительной идеологии и стратегии, которая провозглашена в учредительных документах НАТО. Была введена также и расширительная трактовка понятия «противник», которая включает не только государства, но и «другие структуры». Любое «нарушение информационной безопасности НАТО» стало рассматриваться как агрессивные действия. Концепция подтверждает, что развитие НАТО может идти только на основе интегрированной военной структуры, баланса ролей и обязанностей, отказа от ренационализации оборонной политики [24].

Необходимость в адаптации НАТО к современной ситуации, с учетом новых угроз безопасности была осознана членами Альянса после террористических актов в США 11 сентября 2001 г. На Пражском саммите 2002 г. был инициирован комплекс мер по трансформации организации. Согласование взглядов и формулирование новых задач, географических и функциональных зон ответственности, предназначения коалиционных сил проходили последовательно на саммитах в Риге (2006 г.), Бухаресте (2008 г.) и юбилейном саммите в Страсбурге-Келе. По ключевым вопросам дальнейшего развития его члены единства не продемонстрировали: призыв генсекретаря Хооп-Схеффера принять в 2009 г. новую стратегическую концепцию звучал в 2007 г. странно. В качестве предисловия к новой коалиционной стратегии Командование стратегических исследований НАТО в начале 2009 г. опубликовало доклад по оценке будущих угроз и рисков коалиционного строительства. В нем представлены несколько сценариев развития стратегической среды НАТО до 2030 г. в интересах более четкого понимания построения системы коллективной безопасности альянса [24].

Главной проблемой разработки нового долгосрочного стратегического видения выступила трудность совмещения традиционной ориентации на коллективную оборону и необходимости решать задачи по защите членов от новых угроз.

Учитывая различные мнения членов альянса о целесообразности трансформации регионального военного альянса в многопрофильную организацию с глобальной зоной ответственности, был достигнут только к Лиссабонскому саммиту НАТО, на котором была принята новая стратегическая концепция 2010 г. «Активное вовлечение, современная защита».

Новая стратегия как и ранее основывается на трансатлантической солидарности и принципах свободы, демократии, верховенства закона. При этом отмечается, что НАТО сегодня - это уникальная культурная общность государств-членов. В ней были определены первоочередные функции НАТО - три фундаментальные задачи альянса в XXI веке: коллективная оборона, кризисное урегулирование и безопасность на основе сотрудничества. Таким образом, НАТО превращалась в «гибридный» альянс, подкрепленный идеологическим компонентом [23].

Функционал альянса значительно расширился: нераспространение ядерного оружия или других видов массового уничтожения; борьба с терроризмом, представляющий прямую угрозу безопасности стран НАТО, а также международной стабильности и экономике; экстремистскими группировками и использование ими ядерных, химических, биологических или радиологических средств уничтожения; борьба с кибернетическими атаками (иностранные военные и разведывательные структуры, организованные преступные, террористические и экстремистские группировки).

В связи с новыми событиями и трансформацией мирового устройства в 2010е годы для НАТО казалось бы необходима новая стратегическая концепция с определением новых целей и задач, а также функций организации.

При постановке двух вопросов на сегодняшний день 1. имеется ли у членов НАТО общая для всех задача и 2. является ли НАТО добровольным союзом «самозанятых» в военной отрасли государств - ответ отрицательный. НАТО – это жестко управляемая система, которая осложнена горизонтальными отношениями между государствами-членами альянса на политическом и финансовом уровнях, и вертикальной подчиненностью, которая, как правило, не афишируется. НАТО, бесспорно, самая большая военная система мира [5].

Изменения внутри системы НАТО и внешние обстоятельства, воздействующие на нее, не затронули фиксированную системную величину - неизменной величиной в НАТО остается главенствующая роль США, как при создании военного блока, так и при его современном финансировании и управлении. Изначально Вашингтоном для НАТО была установлена определенная иерархия отношений, которая привело к тому, что НАТО превратилась в военный инструмент США. Об этом на пленарном заседании Петербургского международного экономического заявил президент РФ: «НАТО создавалось, как инструмент холодной войны в борьбе с Советским Союзом и Варшавским договором. Сейчас нет ни Варшавского договора, ни Советского Союза, а НАТО существует. Возникает вопрос: а зачем? Ответ только один: чтобы там ни говорили, это инструмент внешней политики США» [11]. Орудием внешней политики можно считать 400

военных баз или 258,5 тысяч человек на военных базах по всему миру, из которых в европейском регионе расквартировано 75 тысяч человек [9]. По этому поводу Военный вестник подчеркивает «Геополитическую повестку задают США, они же развязывают войны и конфликты. Великобритании и Франции позволено имитировать самостоятельность на необитаемых островах. Всей остальной Европе и Канаде запрещено заниматься геополитикой, иметь какую-либо осмысленную внешнюю политику, им запрещено иметь независимую армию. Они в основе не самостоятельны и под полным контролем США. Вся их роль – это быть форпостом в рамках реализации стратегических интересов США» [1].

Очевидно, что НАТО заимствует сущностное содержание своих доктрин с международной стратегией США, размещает военные контингенты Вашингтона на своих территориях, следует указанию американских советников по выбору поставщиков военной техники не оставляет НАТО право на собственные интересы [1].

Тем не менее, НАТО сохраняет свой интерес, но, скорее, не как военно-политический союз, а как система. Чувство самосохранения присуще НАТО. В самосохранении содержится ее интерес. И это также кажется очевидным. Подтверждение этому можно обнаружить в данных независимого Международного совета аудиторов, членов которого назначает Совет НАТО. Как сказано в его отчете, из военного бюджета НАТО выделяется 48% на деятельность органов военного управления, 9% на выплату пенсий военным, из гражданского бюджета покрываются расходы на персонал, включая выплаты пенсий гражданским сотрудникам, что составляет 64% и эксплуатацию комплекса штаб-квартиры в Брюсселе 22% [26].

Таким образом, учитывая вышеприведенное, дополнения к стратегической концепции НАТО были рассмотрены и одобрены Военным комитетом организации в 2018 году. Стратегия осталась закрытой для широкой публики, но новые военные учения альянса, появившиеся новые виды техники и вооружений, а также не продление или выход США из ряда основополагающих договоров (СНВ-3, Договор по открытому небу) ясно дают понять о намерениях западных союзников, прежде всего, в отношении России. Вашингтон обосновал свое решение тем, что Россия создала и испытывала ракету 9М729, подпадающую под ограничения договора. Москва нарушение договора отрицает. Впоследствии Москва подтвердила, что считает действие ДРСМД прекращенным по инициативе американской стороны.

Наращивание Россией ракетно-ядерного потенциала не осталось без внимания. В странах НАТО были увеличены закупки противоракетных систем Patriot, SAMP/T и истребителей нового поколения. Кроме того, альянс приступил к реализации комплекса мер, который включает в себя запуск программ по военной подготовке кадров, а также повышение интенсивности работы

разведки. На 70-летие НАТО ее глава Й.Столтенберг недвусмысленно заявил, что, альянс создавался для «сдерживания Советского Союза» [25]. Однако СССР больше не существует, а вся деятельность блока теперь направлена на сдерживание РФ. К общей антироссийской риторике и действиям присоединилась и министр обороны ФРГ А.Крамп-Карренбауэр, которая заявила, что с Россией нужно разговаривать только с позиции силы [28].

Помимо этого постоянно идут сигналы со стороны Меркель и Макрона об изменении структуры НАТО и создания единой европейской армии. Автоматически встает вопрос об увеличении финансирования и доли ВС стран Европы в общем составе ВС НАТО. При этом размещение в Европе американских ракет средней дальности должно стать основой европейской безопасности. НАТО, по мнению Вашингтона, должна сохраниться, в т.ч. для нанесения ударов по территории РФ силами тактической авиации альянса, дислоцированной на прибалтийских базах, с американскими ядерными бомбами.

Приближение военной инфраструктуры НАТО к российской территории явно демонстрирует реализацию концепции нанесения молниеносного глобального удара без применения ядерного оружия. Однако до этого достаточно далеко, так как НАТО на сегодняшний день не обладает всеми техническими возможностями для такого нападения.

Главная роль, которую Вашингтон отводит НАТО, заключается в сохранении НАТО как военного альянса и доказательстве необходимости существования НАТО. В таком сценарии Россия должна быть серьезной угрозой в глобальном масштабе, а не только для Европы.

По проведенному недавно опросу в случае нападения России только 5 стран из стран-членов НАТО готовы отразить ее атаку. Военную силу готовы применить в Нидерландах, США, Канаде, Великобритании и Литве [22]. При этом одновременно с приведенными опросами выступил генсек НАТО Й.Столтенберг, который заявил, что Россия вмешивается в дела Украины и Грузии, а также усиливает военное присутствие в Крыму. Ответ России последовал незамедлительно, а именно были выведены на учения два флота (Балтийский и Черноморский), а это порядка 120 кораблей [23]. Ответ НАТО - усилить свое присутствие в Черном море.

К данным высказываниям и военным приготовлениям НАТО добавилась онлайн-конференция глав МИД стран-членов альянса. На ней был определен главный враг на ближайшие 10 лет, которым была определена РФ. При этом обсуждался доклад "НАТО - 2030" [6]. В докладе подчеркивается, что стратегия НАТО уже давно не работает, а угрозы исходящие от России по отношению ко всему евроатлантическому пространству только растут. В докладе сказано, что

с Россией надо вести диалог, но реагировать гибко и маневренно на российские гибридные войны. Самое главное, что было отмечено в докладе, так это то, что страны-члены НАТО решили пересмотреть свою стратегическую концепцию, которая действует еще с 2010 года. В частности, прекратить партнерство с Россией, перейти к противостоянию с ней, ужесточить санкции, повысить издержки «агрессии РФ» исходя из плана «Объединённые – в новую эру» [6].

Причем изоляция РФ предусмотрена гораздо обширнее, чем во времена СССР. Это видно на примере синхронных сигналов для Москвы: поражение Д.Трампа, смена власти в Молдавии, попытка переворота в Белоруссии, участие Турции в Нагорно-Карабахском конфликте, углубление сотрудничества постсоветских стран с Брюсселем и Вашингтоном, в т.ч. Украины и Грузии.

Таким образом, учитывая масштабные изменения в глобальном мироустройстве и возникновением многочисленным локальных конфликтов и кризисов, НАТО давно нуждается в переосмыслении своей Стратегической концепции и придания ей современного вида. С высокой долей вероятности изменения, которые последуют после избрания президентом США от демократической партии и формированием новой администрации Белого дома повлияют на создание новой стратегической концепции НАТО, которая станет, скорее всего, конфронтационной и откровенно враждебной по отношению, прежде всего к России. В этой связи масштабное укрепление российской армии, в т.ч. ракетно-ядерного потенциала, вероятно приостановит военно-политическое давление натовских сил.

Но на информационно-идеологическом фронте России предстоит много сделать. Глава Еврокомиссии Урсула фон дер Ляйен уже предупредила, что нет смысла расширять связи с Россией, поскольку Москва продолжает ущемлять все окружающие страны, действуя через них агрессивно по отношению к Евросоюзу [5]. С российской стороны министр иностранных дел РФ С.Лавров парировал, что Россия «может прекратить диалог с ЕС, если последний не задумается не необходимости взаимовыживания...»[4]. Министр обороны С.Шойгу в сложившихся условиях заявил, что важно обеспечить безопасность Союзного государства, так как НАТО сосредотачивает материально-технические средства, технику и вооружения на границе с Белоруссией. Кроме того, США усиливает ПРО НАТО и модернизирует их для удара по противнику [28]. Генсек НАТО также выступил с заявлением, что помимо развития ПРО, американские вооруженные силы сохраняют свое значительное присутствие в Европе.

Фактор США в конце концов сыграет, как и прежде, главную роль. Дж. Байден в ходе предвыборной кампании позиционировал себя как «друг НАТО» и убежденный сторонник сохранения и укрепления трансатлантических связей. Это говорит только о продолжении политики,

заложенной администрацией Б.Обамой, направленной на увеличение военной группировки НАТО у границ России, втягивание в военно-политическую напряженность ЕС и постсоветских стран с целью создания полномасштабного кризиса вокруг и внутри Российской Федерации.

Как известно, уже не работают режим контроля над вооружениями и прежние линии коммуникации между Россией и НАТО, а также с США. По словам академика С.Рогова альянсу и российской стороне необходимо снизить риск военной конфронтации. Это относится как к Москве, так и к Вашингтону и ЕС [8]. Потребуется согласованные усилия с обеих сторон, чтобы перевести их взаимодействие в более позитивную плоскость (прозрачность в отношении новых видов вооружений, режим "уведомлений", размещение войск в приграничных районах). Политикам и военным двух сторон следует изучить предлагаемые шаги навстречу друг другу для разрешения фундаментальных проблем в своих отношениях для налаживания ситуации пока она не переросла в настоящий конфликт.

Вывод может быть сделан следующий: на сегодняшний день НАТО снова полностью оправдывает свое существование, которое ставилось под сомнение некоторое время назад в связи с отсутствием главного и традиционного противника. Как и в 1949 году теперь у военной организации снова четкая цель в лице Российской Федерации и предконфликтная ситуация на Востоке Европы, а возвращение к мирному времени в предстоящее время ей явно невыгодно и разрушительно. Предложения заключаются в том, чтобы США-НАТО-ЕС-Россия выработали новую систему безопасности, которая могла бы удовлетворить все стороны и обеспечить диалог между ними для предотвращения крупномасштабных конфликтов.

Список литературы:

1. Военные базы США и НАТО: их размеры и где они находятся [Электронный ресурс] // Армейский вестник, 15 июня 2015 г. URL: <https://army-news.ru/2015/06/voennye-bazy-ssha-i-nato-ix-razmery-i-gde-oni-nahodyatsya/> (дата обращения: 10.08.2020).
2. Горкин А.П. «Гибкого реагирования» стратегия. М.: Большая Российская Энциклопедия, Рипол Классик, 2001. Т. 1. С. 301.
3. Глава МИД Лавров показал Евросоюзу правила хорошего тона. [Электронный ресурс] // URL: <https://eadaily.com/ru/news/2020/10/15/glava-mid-lavrov-pokazal-evrosoyuzu-pravila-horoshego-tona-ekspert> (дата обращения: 14.10.2020).
4. Глава ЕК предупредила сторонников отношений с РФ в ЕС о последствиях ситуации с оппозицией [Электронный ресурс] // ТАСС. 16.09.2020 г. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/9469787> (дата обращения: 15.10.2020).
5. Государства-члены НАТО [Электронный ресурс] // URL:

https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_52044.htm
(дата обращения: 18.09.2020).

6. Доклад о реформе НАТО: До 2030 года РФ и КНР остаются главными соперниками [Электронный ресурс] // URL: <https://rg.ru/2020/12/02/doklad-o-reforme-nato-do-2030-goda-rf-i-kr-ostaiutsia-glavnymi-sopernikami.html> (дата обращения: 03.12.2020).

7. Зачем СССР пытался стать членом НАТО. [Электронный ресурс] // russian7. 2020 г. URL: <https://russian7.ru/post/zachem-sssr-pytalsya-stat-chlenom-nato/> (дата обращения: 02.06.2020).

8. Как России и НАТО выйти из их нынешнего тупика? [Электронный ресурс] // URL: <https://regnum.ru/news/polit/3135496.html> (дата обращения: 06.12.2020).

9. Минобороны насчитало вокруг России 400 военных баз Запада. [Электронный ресурс] // Сибнет. ру, 18 апреля 2015 г. URL: <https://info.sibnet.ru/article/421365/> (дата обращения: 09.09.2020).

10. НАТО меняет стратегию в отношении России [Электронный ресурс] // URL: https://www.dialog.ua/blogs/220344_1607290329 (дата обращения: 06.12.2020).

11. Путин назвал НАТО инструментом внешней политики США. [Электронный ресурс] // Интерфакс. 2017 г. URL: <https://www.interfax.ru/forumspb/565091> (дата обращения: 21.07.2020).

12. Россия проводит масштабные учения ВМФ на фоне заявлений генсека НАТО [Электронный ресурс] // URL: https://riafan.ru/1348035-rossiya-provodit-masshtabnye-ucheniya-vmf-na-fone-zayavlenii-genseka-nato?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop&nw=1607338414000 (дата обращения: 04.12.2020).

13. Россия останется главной "угрозой": НАТО обратилось к союзникам [Электронный ресурс] // URL: <https://www.gazeta.ru/army/2020/12/01/13382875.shtml> (дата обращения: 05.12.2020).

14. Скосырев Владимир, Война между США и Китаем перестала быть немислимой. Вашингтон планирует отключить Поднебесную от интернета. [Электронный ресурс] // Независимая Газета, 11.10.2020 г. URL: <https://centrasia.org/newsA.php?st=1602452040> (дата обращения: 04.07.2020).

15. Сколько членов НАТО готовы защищать союзников в случае нападения [Электронный ресурс] // URL: https://news.online.ua/skilki-chleniv-nato-gotovi-zahishchati-soyuznikiv-u-razi-napadu-rf-shokuyuche-chislo_n817200 (дата обращения: 05.12.2020).

16. Стратегия «Щита и меча» [Электронный ресурс] // URL:

<http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details.htm?id=11966%40morfDictionary> (дата обращения: 04.05.2020).

17. Стратегическая концепция НАТО 49 [Электронный ресурс] // URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en (дата обращения: 15.08.2020).

18. Стратегическая концепция НАТО 52 [Электронный ресурс] // URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en (дата обращения: 15.10.2020).

19. Стратегическая концепция НАТО 54 или Массированный ответный удар [Электронный ресурс] // URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en (дата обращения: 15.10.2020).

20. Стратегическая концепция НАТО или доктрина «гибкого реагирования» 67 [Электронный ресурс] // НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en (дата обращения: 15.10.2020).

21. Стратегическая концепция НАТО 91 [Электронный ресурс] // URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_56626.htm?selectedLocale=en (дата обращения: 14.10.2020).

22. Стратегическая концепция НАТО 99. [Электронный ресурс] // URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_27433.htm (дата обращения: 13.08.2020).

23. Стратегическая концепция НАТО 2010. [Электронный ресурс] // URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-rus.pdf (дата обращения: 12.10.2020).

24. Стратегическая концепция Североатлантического союза [Электронный ресурс] // URL: <https://cyberpedia.su/11xb556.html> (дата обращения: 05.12.2020).

25. Советская историческая энциклопедия. Том 2 — М.: Советская энциклопедия, 1962, с. 779-780.

26. Союз нерушимый. НАТО исполнилось 70 лет [Электронный ресурс] // URL: 29859524.html (дата обращения: 15.08.2020).

27. Финансовые показатели НАТО. Досье. [Электронный ресурс] // ТАСС. Москва, 24 мая 2017 г. URL: <https://tass.ru/info/4278060> (дата обращения: 01.05.2020).

28. Шойгу и заявления министра обороны Германии [Электронный ресурс] // URL: <https://tass.ru/politika/10124131?nw=1606712039000> (дата обращения: 01.12.2020).

29. NATO and the United States [Электронный ресурс] // Geopoliticalfeatures. Austin, USA, 2017. URL: <https://geopoliticalfeatures.com/nato-and-the-united-states-3/> (дата обращения: 17.10.2020).

Dyriv A. B.,
Postgraduate student
of the Department of Parliamentarism and Political Management,
National Academy of Public Administration at the President of Ukraine

DECENTRALIZATION AS A FACTOR OF STIMULATION OF EFFECTIVE MANAGEMENT

Дирів Анатолій Борисович
аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління
при Президентові України,
м. Київ

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР СТИМУЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Summary. The main tendencies of decentralization as stimulation of effective management are considered. The stages of the development of the scientific and theoretical substantiation of the process of decentralized management at the regional level are analyzed. Practical recommendations for improving the state stimulation of social and economic development of the regions of Ukraine are substantiated. Attention is paid to the analysis of the world experience in creating decentralization. Special nuances are considered, which must be taken into account when creating effective management. Ways of increasing the effectiveness of public authorities are proposed by developing national strategies and regulations for decentralization and strengthening local institutional capacity to assume responsibility for new functions.

Анотація. В статті розглядаються основні тенденції децентралізації як стимулювання ефективного управління. Проаналізовано етапи розвитку науково-теоретичного обґрунтування процесу децентралізованого управління на регіональному рівні. Надано практичні рекомендації для вдосконалення державного стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів України. Присвячено увагу аналізу світового досвіду проведення децентралізації. Розглядаються нюанси, які необхідно врахувати при створенні ефективного управління. Запропоновано шляхи підвищення ефективності діяльності державних органів шляхом розробки національних стратегій і положень для децентралізації та зміцнення місцевого інституційного потенціалу для прийняття на себе відповідальності за нові функції.

Key words: decentralization, effective governance, joint territorial communities, reform.

Ключові слова: децентралізація, ефективне управління, об'єднані територіальні громади, реформа.

Постановка проблеми. Стратегічним напрямом України на сучасному етапі розвитку є забезпечення економічного і культурного розвитку регіонів, шляхом створення системи управління об'єднаними територіальними громадами. Перед Україною стоїть ряд завдань, які необхідно вирішити для оптимального і раціонального поєднання централізації і децентралізації за допомогою адміністративної реформи. Відповідно до Концепції реформи, затвердженої Урядом України в 2014 році, в країні передбачається побудувати просту і логічну систему місцевого самоврядування, яка б сприяла забезпеченню комфортного життя у всіх населених пунктах держави. Процес децентралізації передбачає збалансований підхід у розподілі повноважень, ресурсів і відповідальності між центральними органами державного управління та регіональними та місцевими.

Досвід інших європейських країн щодо реалізації реформ децентралізації, потреба більш детального аналізу сучасного стану місцевого самоврядування в державі, вироблення відповідних рекомендацій для України визначили пріоритетний вектор даної статті. З огляду на кроки, напрямки і прагнення країни в реалізації реформи, розгляд даного питання є безумовно актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Децентралізація є важливим компонентом в реалізації державної регіональної політики України. Багато провідних українських вчених розглядають стан і системні проблеми впровадження децентралізації, періодично висвітлюючи їх у своїх працях. Значний внесок у формування фундаментальних положень у розвитку науково-теоретичних основ з питання розвитку регіонів України зробили такі вчені, як: О. Амосов, В. Бабаєв, А. Бобровська, П. Ворона, І. Дробот, К. Линів, В. Мамонова, Т. Кравченко, А. Ткачук, С. Шульц та інші.

Головні моменти формування інституційного середовища, складовими якого є процеси децентралізації, для розробки і впровадження регіональної структурної політики досліджували в своїх роботах А. Луцків і М. Максимчук [1]. Як зазначає С. Пухир, «ці принципи повинні бути закріплені в інститутах права (законах, нормативно-правових актах), а також у вигляді організаційно-інституційних засад удосконалення діючої політики регіонального розвитку» [2]. Важливу увагу євроінтеграційним основам трансформації регіональної політики України та формування сучасної парадигми політики регіонального розвитку приділяють у своїх

дослідженнях М. Бутко, А. Хомика [3], С. Писаренко [4].

Дослідженням соціально-економічного розвитку регіонів увагу приділяє Ю. Балинська, де аналізує особливості державних, а також регіональних програм і стратегій, в яких розглядається питання впровадження відновлюваних джерел енергії, а також зниження енергетичної залежності в регіонах України, зокрема в економічних аспектах [5].

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак для більш глибокого розуміння аспектів децентралізації та знаходження ефективних заходів регіональної політики для підвищення якості соціально-економічних відносин необхідно здійснити змістовний аналіз впровадження цієї реформи у всіх регіонах.

Мета даної статті полягає огляді та аналізі науково-теоретичного обґрунтування процесу децентралізованого управління на регіональному рівні, а також в обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів України.

Виклад основного матеріалу. В даний час в Україні активно втілюється адміністративна реформа, яка є однією зі складових процесу децентралізації, перерозподілом повноважень між гілками влади, зміною відносин між громадянами і владою. Децентралізація в Україні являє собою комплекс змін в існуючому законодавстві, основною метою якого є передача значних повноважень і бюджетів від державних органів влади органам місцевого самоврядування, тим самим підвищуючи загальну якість ефективності системи управління, авторитет і потенціал субнаціональних рівнів. Як відомо, відповідний комплекс заходів щодо впровадження децентралізації в Україні стартував ще в 2014 році. Ці дії пов'язані з прийняттям законопроектів «Про співробітництво між територіальними громадами» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та змінами в Бюджетному і Податковому кодексах України.

«Децентралізація влади є ефективним знаряддям економічного розвитку, завдяки зусиллям незалежного місцевого самоврядування та підвищення його активності, зміцнення демократії на місцях» [6]. Слід зазначити, що концепцію децентралізації впроваджують в умовах кризового періоду української державності, однак саме цей процес є базовою умовою незалежної і ефективної діяльності органів місцевого самоврядування.

Головним пріоритетним напрямом реформи є створення комфортного і безпечного середовища для життя людини в Україні, яке досягається шляхом побудови ефективної системи влади на всіх рівнях (громада - район - область), передачею максимально можливої кількості повноважень громадам і створення певних умов для динамічного розвитку регіонів і надання якісних і доступних

адміністративних послуг громадянам.

Реформа децентралізації передбачає:

- управління місцевої влади;
- зміна положення про адміністративно-територіальний устрій;

- облік історичних, економічних, екологічних та культурних об'єктів при плануванні розвитку об'єднаних територіальних громад;

- перехід до нової концепції управління, передача максимальної кількості повноважень, які органи місцевого самоврядування здатні виконати.

«Очікується, що децентралізація зможе сприяти розвитку ключових елементів «належного управління», а саме:

- збільшення можливості участі людей в економічних, соціальних і політичних рішеннях;

- допомоги в розробці законопроектів;

- підвищення оперативності уряду, прозорості і підзвітності [7].

Як відомо з іноземних джерел, «ідеальна децентралізована система забезпечує рівень і сукупність адміністративних послуг, забезпечуючи при цьому стимули для ефективного надання таких послуг [8].»

Під час дослідження встановлено, що українська модель місцевого самоврядування подібна до французької моделі управління і передбачає наступні його рівні:

- базовий рівень, до нього відносяться села, селища, міста. На цьому рівні державних адміністрацій немає, але функціонують виконавчі органи сільських, селищних, місцевих рад, а також міські голови;

- асоційований рівень, до нього відносяться райони, області, міста, де функціонують місцеві державні адміністрації, які взяли на себе значну кількість повноважень виконавчих органів місцевого самоврядування.

У той же час українська модель враховує досвід польського місцевого самоврядування. Децентралізація може відігравати важливу роль у розширенні участі в політичній, економічній і соціальній діяльності країни. У тих випадках, коли дана система ефективно працює, децентралізація допомагає пом'якшити проблемні питання у процесі прийняття рішень, які часто виникають при плануванні і контролі за важливими економічними і соціальними процесами центральним урядом. Децентралізація може допомогти Україні скоротити складні бюрократичні процедури і підвищити чутливість державних чиновників до місцевих умов і потреб. Вона створює широке політичне представництво різних політичних, етнічних, релігійних і культурних груп в процесі прийняття рішень. Децентралізація може привести до створення творчих, інноваційних та гнучких програм. Це також може підвищити політичну стабільність і національну єдність, дозволяючи громадянам краще контролювати державні програми на місцевому рівні.

У процесі здійснення реформи, об'єднані громади отримали ресурси, фінанси,

повноваження, значний інструментарій та можливості для забезпечення повноцінного місцевого розвитку. «Прийняття законів щодо децентралізації, які стимулюють об'єднання і підсилюють існуючі громади; секторальна децентралізація, зокрема впровадження реальних проєктів; навчання лідерів об'єднаних територіальних громад; розвиток міжмуніципального співробітництва та імплементація принципів гендерної рівності у місцевому самоврядуванні [11]». Такий напрям було сформульовано на засіданні Ради донорів за участю керівництва Офісу Ради Європи в Україні, Представництва ЄС в Україні, Посольства Німеччини в Україні, Швейцарського бюро співробітництва, представництв ПРООН, ОБСЄ, USAID, OECD, проєктів U-LEAD, GIZ, DESPRO, SIDA, DOBRE, ПУЛЬС, EDGE. Дане рішення обумовлене впровадженням реформи децентралізації у 2018 році, по якій повинні спільно рухатися Мінрегіон і всі міжнародні проєкти і програми технічної допомоги Україні.

Слід зазначити, що у 2020 році уряд України планує завершити децентралізацію, яка покликана вирішити існуючі проблеми регіональних і місцевих органів влади, а також покласти край фінансовій диспропорції в бюджетах різних рівнів. В об'єднані територіальні громади дотації будуть спрямовуватися не з бюджету області, а безпосередньо з державного. Також громади отримують і більше зборів від податків, зокрема податку на землю, на доходи фізичних осіб, на використання природних ресурсів тощо.

За останні десятиліття у всіх частинах світу спостерігається глобальна зацікавленість в децентралізації влади. Прагнення до децентралізації широко поширене, оскільки як розвинені країни, так і країни, що розвиваються, намагаються оскаржувати монополію центральних урядів на прийняття рішень.

У західному світі децентралізація є ефективним інструментом для реорганізації уряду, з тим, щоб ефективно надавати державні послуги в епоху «після добробуту» [12]. Країни, що розвиваються звертаються до децентралізації, щоб втекти від пасток неефективного управління, макроекономічної нестабільності і неадекватного економічного зростання [13].

Для посткомуністичної Центральної та Східної Європи децентралізація держави є прямим результатом переходу від соціалістичної системи до ринкової економіки і демократії [14]. У Латинській Америці джерелом децентралізації є політичний тиск з боку людей на демократизацію [15]. Така різноманітність в списку факторів, які вплинули на децентралізацію, відображає інституційні відмінності між країнами. Інституційні чинники, такі як політичні, соціальні, правові та економічні умови, як правило, важливі для аналізу питань державних фінансів, але вони особливо важливі для аналізу фіскальної децентралізації. Інституційний контекст фіскальної

децентралізації впливає на загальний економічний розвиток, характер правової системи, на процес економічних і політичних реформ. Організація інститутів впливає на напруженість, що виникає через етнічні, релігійні або економічні відмінності. Цей інституційний фон визначає структуру міжурядової фінансової системи і в кінцевому підсумку впливає на результати бюджетної децентралізації.

За останні три десятиліття економічні реформи в різних частинах світу в основному були зосереджені на важливості ринків і недооцінювалася важливість державного сектора для досягнення більш широких цілей, таких як економічна стабільність, стійке зростання і надання основних суспільних послуг. Ключовим елементом, що лежить в основі інтересу до бюджетної децентралізації, є досягнення цілей шляхом підвищення ефективності, прозорості та підзвітності в державному секторі. «Безумовно, при розгляді кроків реформування місцевого самоврядування необхідно враховувати перераховані ризики і передбачати застосування механізмів ослаблення їх негативного впливу. У той же час поява тих чи інших складнощів стимулюють швидке реагування влади і пошук засобів вирішення наявних проблем [16, с. 17-20]».

Децентралізація не завжди може бути ефективною, особливо для стандартизованих, рутинних, мережевих послуг. Це може привести до втрати ефекту масштабу і контролю над дефіцитними фінансовими ресурсами з боку центрального уряду. Слабкі адміністративні або технічні можливості на місцевому рівні можуть привести до того, що послуги будуть надаватися менш ефективно і ефективно в окремих районах країни. Адміністративні обов'язки можуть бути передані на місцевий рівень без достатніх фінансових ресурсів, що зробить більш справедливим розподіл або надання послуг.

Іноді децентралізація може більш ускладнювати державну. Слід зазначити, що недовіра між державним і приватним секторами може підірвати співробітництво на місцевому рівні. Слід звернути увагу на те, що планування проєктів і програм дозволить оцінити сильні і слабкі сторони організації державного і приватного секторів при виконанні різних функцій.

Перш ніж розробляти плани по впровадженню децентралізації, слід оцінити найнижчий організаційний рівень управління, при якому функції можуть виконуватися ефективно. Навіть розробники програм, які не бачать «децентралізацію» в якості свого основного стимулу, повинні ретельно аналізувати вже існуючі в країні типи децентралізації, щоб адаптувати плани до існуючих структур.

У більшості країн належний баланс централізації і децентралізації має велике значення для ефективного і дієвого функціонування уряду. Не всі функції можуть або повинні фінансуватися і управлятися децентралізовано. Навіть, коли

національні уряди децентралізовані, вони часто зберігають важливі політичні і контрольні функції. Вони повинні створювати або підтримувати сприятливі умови, які дозволяють місцевим органам управління або неурядовим організаціям брати на себе додаткові обов'язки.

Центральні міністерства часто відіграють найважливішу роль в справі заохочення та підтримки децентралізації шляхом розробки належних і ефективних національних стратегій і положень для децентралізації та зміцнення місцевого інституційного потенціалу для прийняття на себе відповідальності за нові функції.

Успіх децентралізації часто багато в чому залежить від навчання як національних, так і місцевих чиновників в децентралізованому управлінні, від можливості отримати технічну допомогу для місцевих органів влади, приватних підприємств і місцевих неурядових груп.

Найважливішим загальним критерієм, за яким слід оцінювати успіх реформи децентралізації, є її внесок в демократичні перетворення країни і соціально-економічний розвиток країни в цілому, а також її окремих регіонів, міст і територіальних громад. Це залежить від конкретної ситуації в кожній країні, як цей загальний критерій перетворюється на більш конкретні заходи. Не існує всеосяжного, універсального і обов'язкового набору конкретних заходів успіху, але, безсумнівно, для України використання такого досвіду є стимулюванням для ефективного управління.

Висновки та рекомендації. В результаті проведеного аналізу слід зазначити, що отримані на сьогодні в результаті децентралізації повноваження і ресурси надали органам місцевого самоврядування більше можливостей для розвитку територій, створення сучасної освітньої, медичної, транспортної, житлово-комунальної інфраструктури.

Місцева влада, безумовно зацікавлена в розвитку інвестиційної привабливості своїх територій на благо суспільства, адже сплачені тут податки підуть на підвищення якості життя жителів їх населених пунктів.

Переваги реформи територіальні громади відчули вже сьогодні шляхом поліпшення транспортної системи, системи водопостачання, обладнання в медичних та освітніх установах. Недоліком є низькі темпи впровадження адміністративно-територіальної реформи, відносно невелика кількість створених об'єднаних територіальних громад.

Безумовно, що реформа дала поштовх до повноцінного розвитку громад, поліпшила життя в кожному населеному пункті і в країні в цілому. Для успішного подальшого розвитку реформи децентралізації в Україні потрібна політична воля вищого керівництва держави, взаємодія влади і громадян, а також безпосередня активність самих громадян.

Список літератури:

1. Луцків О. М., Максимчук М. В. Інституційне середовище регіональної структурної політики / О. М. Луцків, М. В. Максимчук // Регіональна економіка. – 2014. – № 3. – С. 37-47.
2. Пухир С. Т. Інституційне забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики в Україні / С. Т. Пухир // Регіональна економіка. – 2014. – № 2. – С. 17-26.
3. Бутко М. П., Хомик О. Д. Методологічні засади формування сучасної парадигми політики регіонального розвитку / М. П. Бутко, О. Д. Хомик // Регіональна економіка. – 2014. – № 2. – С. 7-16.
4. Писаренко С. М. Євроінтеграційні основи трансформації регіональної політики України / С. М. Писаренко // Регіональна економіка. – 2014. – № 3. – С. 56-65.
5. Балинська Ю. І. Особливості регіональних програм використання відновлюваних джерел енергії / Ю. І. Балинська // Регіональна економіка. – 2014. – № 1. – С. 165-174.
6. Василенко Л., Добровінський М. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування / Л. Василенко, М. Добровінський // Адміністративне право і процес. 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/28.pdf>
7. UNDP, Decentralized Governance Programme: Strengthening Capacity for People - Centered Development, Management Development and Governance Division, Bureau for Development Policy, September 1997, p. 4
8. Maksym Ivanyna. How Close Is Your Government to Its People? Worldwide Indicators on Localization and Decentralization. Policy Research Working Paper 6138
9. Давидович С.Н. Сучасні підходи до реформування місцевого самоврядування в Україні / С.Н. Давидович // "Молодий вчений" – № 5.1 (45.1) – травень, 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5.1/5.pdf>
10. Особливості місцевих бюджетів 2018 / Децентралізація дає можливості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/7794>
11. Рада донорів з питань децентралізації визначила маршрутну карту реформи-2018 / Урядовий портал. Єдиний веб-портал виконавчої ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/rada-donoriv-z-pitan-decentralizaciyi-viznachila-marshrutnu-kartu-reformi-2018>
12. Wildasin, David. Ed. (1997). Fiscal Aspects of Evolving Federations, Cambridge University Press.
13. Richard, Bird M. and François Vaillancourt. (1999). Fiscal Decentralization in Developing Countries, Cambridge University Press
14. Richard, Bird M, Robert DE, Christine I. Wallich (1995). Decentralization of the Socialist State Washington, DC: World Bank.

15. Rojas F (1999). The Political Context of Decentralization in Latin America in Decentralization and Accountability of the Public Sector, Proceedings of Annual World Bank Conference on Development in Latin America and the Caribbean, World Bank Latin American and Caribbean Studies, Washington DC.

16. Ковальова В. Реформа місцевого самоврядування: замість держадміністрацій створять виконкоми обласних і районних рад / В. Ковальова // Урядовий кур'єр, 27 березня 2014 р.

УДК 35.351
ГРНТИ 15.41

Литвинова Л.В.

*кандидат психологічних наук, доцент,
Національна академія державного управління при Президенті України
(Київ, Україна)
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3528-4352>*

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.

Lytvynova L.V.

*Ph. D (psychological sciences),
National Academy of Public Administration under the President of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

EMOTIONAL COMPETENCE OF PUBLIC SERVANTS AS A COMPONENT PROFESSIONAL COMMUNICATIVE CULTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION.

Анотація. Наукова проблематика статті розкриває питання впливу емоційного фактору на культуру управлінської комунікації. У статті розглянуто поняття емоційної та соціально-психологічної компетентності як інтегративну характеристику особистості, подано теоретичний аналіз понять та структурні складові емоційної та соціально-психологічної компетентності як складника професійної комунікативної культури публічного управління. Зазначено, що результативність компетентнісного підходу відображається у праксеологічно - змістовному рівні публічно-управлінської діяльності: в системі мотивації, комунікації, поведінці публічних службовців, а також, включає соціально-моральні норми, особистісні характеристики спеціаліста, що функціонують у певному ціннісному, соціокультурному та професійному комунікативному середовищі.

Подано аналіз афективних компонентів формування комунікативної культури сучасних публічних службовців, оскільки емоційне поле комунікативної взаємодії є підґрунтям у встановленні конструктивних взаємозв'язків у професійному комунікативному середовищі. Загальною характеристикою емоційного фактору визнано амбівалентність, внутрішні протиріччя, невизначеність, незадоволеність, негативне групомислення. Актуальною проблемою є раціональний вибір належних управлінських технологій, що відповідають сучасним соціальним завданням та подолання протиріч у сприйнятті ситуації сприйняття суспільних змін.

Abstract. The scientific problems of the article reveal the question of the influence of the emotional factor on the culture of managerial communication. The article considers the concept of emotional and socio-psychological competence as an integrative characteristic of personality, presents a theoretical analysis of concepts and structural components of emotional and socio-psychological competence as a component of professional communicative culture of public administration. It is noted that the effectiveness of the competency approach is reflected in the praxeological - substantive level of public administration: in the system of motivation, communication, behavior of public servants, as well as includes socio-moral norms, personal characteristics of the specialist, functioning in a certain value, sociocultural and professional communication.

An analysis of the affective components of the formation of communicative culture of modern public servants is presented, as the emotional background of communicative interaction is the basis for establishing constructive relationships in a professional communicative environment. The general characteristics of the emotional factor are ambivalence, internal contradictions, uncertainty, dissatisfaction, negative group thinking. Actual problem is the rational choice of appropriate management technologies that meet modern social challenges and overcoming contradictions in the perception of the situation of perception of social change.

Ключові слова: професійна комунікативна культура публічного управління, праксеологічно - змістовний рівень публічно-управлінської діяльності, компетентнісний підхід, емоційна компетентність публічних службовців.

Keywords: professional communicative culture of public administration, praxeological - substantive level of public management activity, competence approach, emotional competence of public servants.

Постановка проблеми. Сучасне уявлення про управління та професіоналізм у царині публічного управління зазнали еволюції, особливо її комунікативна складова, що все частіше ідентифікується з поняттям «комунікативна культура». Управлінська практика та потреби українського суспільства у прискоренні реалізації суспільних реформ ставлять нові вимоги до фахівців публічного сектору, а відтак, передбачають розвиток професійності публічних службовців та їх загально-особистісної компетентності. Постає необхідність у формуванні професійного комунікативного середовища публічного управління, яке ґрунтується на функціонуванні у конструктивному емоційному полі. Особливий інтерес до емоційної складової професійної управлінської діяльності, емоційної компетентності та аналізу факторів, що перешкоджають формуванню професійної комунікативної культури нової доби, зумовлений високою соціальною значущістю цього питання. Наукова проблематика статті розкриває питання впливу емоційного фактору на культуру управлінської комунікації. Проблема формування емоційної компетентності посідає важливе місце та є однією з актуальних і складних у царині сучасної науки. Саме тому аналіз емоційної компетентності публічних службовців, а відтак, формування професійної комунікативної культури сучасних публічних службовців, є одним з напрямків формування професіоналізму, тобто сукупності професійних властивостей та індивідуальних відмінностей та системою професійних вмінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні кваліфікаційні вимоги до праці публічних службовців на основі компетентнісного підходу вимагають володіння низкою компетентностей. Поняття «компетентність» сьогодні знаходиться в центрі сучасних реформ. Якісним показником функціонування публічного управління виступає сформованість професійних компетентностей як окремого професіонала, так і функціонування системи в цілому. Результативність компетентнісного підходу відображається у практично - змістовному рівні публічно-управлінської діяльності: в системі мотивації, комунікації, поведінці публічних службовців, а також, включає соціально-моральні норми, особистісні характеристики спеціаліста, що функціонують у певному ціннісному, соціокультурному та професійному комунікативному середовищі [16]. Більшість науковців дотримуються думки, що компетентність є комплексом знань, умінь і навичок самовдосконалення, передбачає творчий підхід до вирішення завдань, які виникають, а також вміння застосовувати отримані теоретичні знання на практиці [3; 6; 7]. Науковцями виокремлюються предметна компетентність, що характеризується професійними знаннями, уміннями та здатністю до їх реалізації; дослідницька компетентність та компетентність безперервного навчання, яка

включає можливість вчитися та сприяти власному професійному розвитку; соціальна компетентність, що передбачає наявність комунікативних та інтегративних умінь формувати та підтримувати стосунки, здатність до впливу, артикуляції, інтерпретації та сприйняття інших тощо. Також науковці виділяють:

- комунікативну компетентність, як здатність встановлювати необхідні контакти за допомогою вербальних і невербальних засобів в різних ситуаціях спілкування; - інтелектуальну компетентність, яка виражається в здатності до аналітичного мислення та здійснення комплексного підходу до виконання своїх обов'язків;

- емоційну компетентність, що включає особистісні властивості фахівця: врівноваженість, рефлексію, емпатію, толерантність тощо. Емоційна компетентність є важливою складовою професійних стосунків. Встановлено, що високий рівень емоційної компетентності є передумовою успіху в професії, що пов'язана з інтенсивною взаємодією з іншими людьми. Володіння емоційною регуляцією є необхідним компонентом комунікативної діяльності, специфічним засобом взаємопізнання та взаємовпливу [11].

Дослідження проблеми компетентності особистості у вітчизняній науці пов'язані з вивченням феномену професійної компетентності. Дослідження з цієї проблематики знаходимо у працях М.О. Докторович, М.А. Леонтьян, Л.В. Сохань, І.А. Ясточкіної та ін. Аналіз сучасного розуміння різними вченими професійної компетентності дозволяє розглядати її як: сукупність знань та умінь, які визначають результативність професійної праці [3]; комплекс професійних знань і професійних значущих особистісних якостей; прояв єдності професійної та загальної культури особистості [1]. Необхідно відзначити специфічність вивчення питання компетентності. Вона ґрунтується на спільності цього терміну для низки наук [5]. Компетентність розглядається як встановлення інтегративного зв'язку між знаннями та ситуацією, як здатність знайти та застосувати певний алгоритм дій, що підходить для розв'язання актуальних завдань [13]. Отже, аналіз емоційної складової діяльності публічних службовців є необхідною передумовою ефективної комунікативної взаємодії у професійній управлінській діяльності.

Мета статті. Проаналізувати емоційну складову як афективно-когнітивний компонент професійної комунікативної культури сучасних публічних службовців та складник професійного розвитку сучасних публічних службовців в умовах суспільних реформ.

Виклад основного матеріалу. Розвиток професійної компетентності - це активний процес, що триває протягом трудового життя людини, розгортається послідовно згідно з професійним становленням особистості, на кожному етапі професійного розвитку фахівця, набуваючи нових

форм. Так, М. Докторович зазначає, що професійна компетентність у своєму формуванні проходить декілька етапів: професійна адаптація, професійна ідентифікація, професійна індивідуалізація та професійна персоніфікація [3]. Важливу роль у становленні та розвитку професійної компетентності науковці обґрунтовано відводять соціальним та особистісним компетентностям, що характеризують рівень зрілості фахівця, його управлінський стиль. Компетентність — це комбінація взаємопов'язаних когнітивних і практичних вмінь, знань, мотивації, ціннісних і етичних характеристик, ставлень, емоцій та інших соціальних й поведінкових компонентів, які функціонують у певному професійному контексті [3]. Професійна компетентність фахівця сфери публічного управління - важлива складова професіоналізму, вона включає знання та досвід, проявляється в успішному вирішенні професійних завдань, дає змогу фахівцю бути обізнаним у питаннях певної галузі суспільної діяльності, а також, передбачає наявність особистої відповідальності у професійній діяльності. Важливим аспектом розуміння теоретичного змісту поняття компетентності є не тільки засвоєння певного набору знань із певної спеціальності, а й «поєднання знань із розвиненими здібностями та якостями особистості, конкретними компетенціями, котрі в сукупності будуть сприяти ефективності професійної діяльності фахівця» [14, с. 97].

Сучасні вітчизняні науковці звертаються до розгляду понять «соціально-психологічна» та «емоційна» компетентність, яка є необхідною структурною складовою професійної компетентності. Проблема щодо сутності, змісту та структури соціально-психологічної компетентності на сьогодні залишається недостатньо розробленою. Соціально-психологічна компетентність включає культуру ділових взаємин, поняття кордонів ділового спілкування; уміння запобігати і вирішувати конфлікти; ефективну роботу з інформацією та її передачу; адекватну артикуляцію завдань і формування мотивації підлеглих, уміння налагоджувати комунікації, встановлення довіри тощо. Соціально-психологічна компетентність передбачає наявність інтегративних комунікативних якостей, уміння підтримувати взаєностосунки, впливати на інших, адекватно сприймати та інтерпретувати чужі думки, висловлювати ставлення до них, вести бесіду тощо [8]. Таким чином, соціально-психологічна компетентність є важливою частиною професійної компетентності фахівця, її можна представити у вигляді взаємозв'язку «Я» - «Внутрішня психологічна реальність» - «Соціальне середовище», що включає в себе уміння організувати соціальний простір та діяльність у зоні «конструктивної взаємодії» із соціальною реальністю, та забезпеченням можливості самореалізації у заданій системі [4].

Емоційна компетентність - це системна властивість особистості, що включає навички ситуаційної рефлексії, саморегуляції оптимального рівня емпатії та експресивності. Вищезазначене поняття включає декілька компонентів, а саме: емпатія, експресивність, а також механізми, що забезпечують функціонування і розвиток цієї властивості: рефлексія і саморегуляція. Емоційна компетентність це готовність і здатність людини управляти емоційними реакціями, як власними, так і інших людей, в умовах динамічної змінюваності середовища діяльності публічного службовця. Сама емоційна компетентність є афективно-когнітивним явищем, безпосередньо взаємопов'язана як з когнітивними здібностями, так і з особистісними характеристиками. В емоційній компетентності виділяють декілька складників: усвідомлення своїх емоцій, уміння визначити, яку емоцію відчуваєш в даний момент; уміння управляти власними емоціями, визначити джерело і причину їх виникнення та ступінь їх доцільності та необхідність коригування їх інтенсивності; усвідомлення емоцій інших людей, визначення емоційних станів за вербальними і невербальними ознаками; управління емоціями інших людей, цілеспрямована дія на їх емоції; а також адекватне вираження емоцій (рефлексія, емпатія, саморегуляція, експресивність). Отже, емоційна компетентність, передбачає цілісний конструкт емоційної сфери особистості та уособлює набір знань, вмінь та навичок, які дозволяють адекватно діяти на основі емоційної інформації. Д. Гоулман, вивчаючи проблему емоційної компетентності, відзначає, що емоційна компетентність має дві основні складові: особиста компетентність керування собою, що складається із розуміння себе, саморегуляції і мотивації, та соціальна компетентність, яка охоплює емпатію та соціальні навички у формуванні взаєностосунків. Згідно з визначенням Д. Гоулмана, емоційна компетентність - це здатність усвідомлювати і визнавати власні почуття, а також почуття інших для самомотивації, управління власними емоціями в стосунках з іншими. Емоційна компетентність в працях Д. Гоулмана характеризується як готовність і здатність людини управляти емоційними реакціями, як власними, так і інших людей, адекватно ситуаціям і умовам, що змінюються [2]. Цю думку продовжує І. Андреева та визначає емоційну компетентність як сукупність знань, вмінь і навичок, що дозволяють приймати адекватні рішення і діяти на основі результатів інтелектуальної обробки зовнішньої і внутрішньої емоційної інформації [1].

Проблема взаємозв'язку афективного та когнітивного компонентів у діяльності належить до найбільш досліджуваних проблем у сучасній науці. Проблема єдності афекту та інтелекту відображена в поглядах видатних радянських психологів, таких як Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв та ін. Л.С. Виготським введено поняття динамічної смислової системи, яка представляє

собою єдність афективних та інтелектуальних процесів. Л.С. Виготський започаткував системно-діяльнісний підхід до проблематики емоцій і мислення, та надавав надзвичайного значення їх взаємозв'язку. Продовжуючи ідеї Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейн наголошував, що мислення становить цілісний акт відображення картини світу та містить поєднання афекту та інтелекту. Видатними психологами сучасності встановлено, що мислення, як психічний процес, є єдністю інтелектуального та емоційного, що дозволило створити підґрунтя для майбутніх досліджень у сфері взаємовпливу емоцій, почуттів та розумових операцій [10]. У контексті діяльнісного підходу розроблялися основні положення розумової діяльності, основою яких є функціонування системної інтеграції емоційних і пізнавальних процесів. В цій системі емоції супроводжують та оцінюють смислові новоутворення, які отримуються протягом емоційно-образної переробки предметного змісту. Вищезазначений підхід розглядає емоції як внутрішні системні складові продуктивного мислення, що впливають на хід, а також, результат розумової діяльності. Таким чином, загально визнаним науковим підходом є встановлення взаємозв'язку між інтелектом та афектом. В межах системно-діяльнісного підходу, О.К. Тихомировим була розроблена теорія смислового вирішення завдань, в центрі його уваги знаходиться роль емоцій в процесі рішення складних розумових задач. У смисловій теорії наголос робиться на дослідженні творчої розумової діяльності. Наукові дослідження О.К. Тихомирова доводять, що емоції виступають каталізатором інтелектуального процесу, забезпечуючи її гнучкість, перебудову, корекцію, відхід від стереотипу [15]. Дослідником зроблено висновок, що на основі виміру інтелекту неможливо спрогнозувати успішність діяльності, у тому числі й комунікативної, що й спричинило появу та виокремлення соціального та емоційного інтелекту, а надалі й емоційної компетентності. Емоційний інтелект - це інтегративна здібність людини до усвідомлення та розуміння емоцій, а також до управління ними. Головним завданням емоційного інтелекту є необхідність управління емоційними реакціями у процесі вирішення тих чи інших завдань. Продовжує цю думку поняття емоційної компетентності, як сукупності знань, умінь та навичок, які допомагають нам усвідомлювати та приймати власні емоції з метою управління ситуацією, самовдосконалюватися та формувати взаємозв'язки з оточуючими [12].

Отже, у випадку із соціально-психологічною компетентністю, йде мова про структурований соціальний простір взаємодії, використовуючи знання, вміння та дії. Емоційна компетентність передбачає цілісний та прогресивний розвиток емоційної сфери особистості з метою адаптації до вищезазначеного соціального простору взаємодії. Емоційна компетентність являє собою набір знань, умінь та навичок, які дозволяють коригувати емоції

на основі обробки зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації. Обидва феномени можемо розглядати як такі, що сприяють ефективному соціальному функціонуванню. Виокремлення видів професійної, соціально-психологічної, емоційної, особистісної, комунікативної компетентностей обумовлено вимогами та колом завдань професійної комунікативної культури публічних службовців.

Аналізуючи вплив емоційного фактору на перебіг діяльності публічних службовців, необхідно зазначити, що сама наявність, типовість і гострота протиріч внутрішнього комунікативного середовища в органах публічної влади, зміст праці публічних службовців обумовлює дослідження емоційного негативного фону та високу приховану конфліктність як типову для середовища професійного спілкування. В межах системно-діяльнісного підходу, розвиваючи ідеї єдності емоційних та пізнавальних процесів у процесі діяльності, науковці наголошують, що емоції виступають каталізатором інтелектуального процесу, є координатором розумової діяльності, забезпечуючи її гнучкість, перебудову, корекцію, відхід від стереотипу [10; 15]. Емоції є необхідним компонентом комунікативної взаємодії. Вони формуються в процесі діяльності, будучи відображенням реакцій людини на внутрішні та зовнішні впливи. У діловій комунікації додаткова енергія емоцій може допомагати або заважати вирішенню виробничих завдань, тому комунікативна компетентність розглядається як здатність встановлювати та регулювати необхідні контакти за допомогою вербальних і невербальних засобів в різних ситуаціях спілкування. Натомість, емоційна компетентність включає особистісні властивості фахівця: чуйність, врівноваженість, рефлексію, емпатію, толерантність тощо. Вона є важливою афективною складовою професійних стосунків. Встановлено, що високий рівень саме емоційної компетентності є передумовою успіху в професії, що пов'язана з інтенсивною взаємодією з іншими людьми. Уміння регулювати свій емоційний стан, здатність до емоційного відгуку є необхідним компонентом комунікації, специфічним засобом взаємопізнання та взаємовпливу.

Більшість проблем і виникаючих труднощів в управлінні пов'язані з низькою соціально-психологічною компетентністю, психологічною та комунікативною культурою, хоча саме ці чинники визнаються одними з основних критеріїв професійної майстерності. Серед професійних важливих якостей, що забезпечують публічну службу як професійну діяльність, виділяють такі, що безпосередньо пов'язані з комунікативною культурою, а саме: соціальна прихильність до діалогу та співробітництва, розуміння важливості та цінності публічної комунікативної позиції, вміння швидко орієнтуватись у проблематиці завдань, здатність до швидкого контакту з іншими людьми, узгодження рішень, взаємоповага,

координація своїх дій з діями інших тощо. Отже, сформована професійна комунікативна культура може розглядатися одним з найважливіших чинників ефективної діяльності державних інституцій та формування позитивного іміджу органів публічної влади в суспільстві, стабілізації та оптимізації суспільних відносин.

Зважаючи на важливість комунікацій у діяльності публічних службовців, у контексті дослідження рівня комунікативної культури публічних службовців України, було проведено дослідження афективних компонентів діяльності (комунікативна установка, комунікативна толерантність) [7] за допомогою методики діагностики комунікативної установки В. Бойка [9, С.298-314]. Також є необхідним проаналізувати афективні компоненти формування комунікативної культури сучасних публічних службовців, оскільки емоційне поле комунікативної взаємодії може сприяти, або навпаки, перешкоджати встановленню конструктивних взаємозв'язків у професійному комунікативному середовищі.

Протягом 2017-2019 років у дослідженні брали участь публічні службовці категорій Б і В, загальною кількістю 376 осіб, працівники центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Узагальнені результати соціально-психологічного дослідження, за допомогою методики діагностики комунікативної установки В. Бойка, констатують загальну негативну комунікативну установку (у межах 75%) опитаних публічних службовців (див. рис. 1, рис. 2). Як видно з рис. 1 та рис. 2, тільки 20-25% опитаних демонструють позитивну готовність до комунікації у професійній діяльності, а 16-17,2% опитаних демонструють гострий негативізм до налагодження взаємостосунків (у більшості це публічні службовці категорії Б). Загальною характеристикою емоційного фактору є амбівалентність (у межах 75-80%), тобто внутрішні протиріччя, невизначеність, незадоволеність, стагнація, негативне групомислення.

Рис.1 Комунікативна установка публічних службовців. Категорія Б.

Рис.2 Комунікативна установка публічних службовців. Категорія В.

У ході дослідження опитані публічні службовці демонстрували застресованість, вказували на постійний нормативний та інформаційно-психологічний тиск, що ілюструє боротьбу авторитарної та проектної культури управління. У опитаних публічних службовців присутня ситуація когнітивного дисонансу, сутність якого полягає у присутності «двох знань», а саме: розуміння «порядку та системи, яка була завжди» та присутності постійних змін та інноваційних упроваджень, смисл яких мало зрозумілий виконавцям управлінських ініціатив. Трансформаційні процеси відбуваються на тлі організаційних змін та скорочень, що викликає у публічних службовців спротив, негативний емоційний ввідгук та страх майбутнього. Цілком очевидно, що у такій ситуації досягти прогресивної структурної, організаційної та ціннісної перебудови системи публічного управління практично неможливо, оскільки стабільність взаємостосунків не підтримується професійним комунікативним середовищем. Станом на сьогодні, ми маємо серйозну дезадаптаційну картину, яка вказує на необхідність подолання вищезазначених протиріч. Актуальною проблемою є раціональний вибір належних управлінських технологій, що відповідають сучасним соціальним завданням, замість постійних спроб впровадити якомога більше інноваційних технологій впливу, які мало зрозумілі та не адаптовані до реалій управлінської культури України. Сформованість сучасних принципів соціального управління має базуватись на компетентності та інтегрованості, бути логічним та зрозумілим для публічних службовців задля реконструювання спільної комунікативної реальності в умовах суспільних цивілізаційних трансформацій в Україні.

Висновок. У висновку необхідно зазначити, що професійну комунікативну культуру неможливо запровадити директивними методами. До цього процесу потрібно залучати самих публічних службовців, особливо під час навчання, підготовки та підвищення кваліфікації. Продуктивним є лише двосторонній спосіб її запровадження: з одного боку, потрібно усвідомлення важливості ролі професійної ділової комунікації як основи професійної комунікативної культури, колективне вироблення її цінностей, норм та встановлення нових і зрозумілих «правил гри», виконання яких буде загальною основою поведінки публічних службовців усіх категорій, з іншого - управлінська воля з належним формальним забезпеченням та психологічним супроводом професійної комунікації як робочого інструменту публічного управління. Ситуація вимагає конкретного алгоритму дій у короткостроковому, середньостроковому, довгостроковому періодах формування і становлення демократичних стандартів комунікативних взаємостосунків, зміни якості владного впливу як всередині структур публічного сектору, так і назовні, у суспільному

комунікативному середовищі. Комунікативна культура є важливою професійною якістю публічної служби. Ступінь її розвитку значною мірою характеризується рівнем професіоналізму і професійною культурою, що відображає об'єктивну підготовленість і суб'єктивну готовність публічних службовців до вирішення професійних завдань європейського вектору розвитку сучасної України.

Список використаних джерел:

1. Андреева И.Н. Развитие эмоциональной компетентности педагогов / И.Н. Андреева // Материалы Международной научно-практической конференции [«Психология образования сегодня: Теория и практика»] / [Под ред. С.И. Коптеевой, А.П. Лобанова, Н.В. Дроздовой]. Минск, 2003. С. 166-168.
2. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта // Дениел Гоулман, Ричард Бояцис, Энни Макки; Пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 301 с.
3. Докторович М.О. Професійна компетентність соціального педагога / М.О. Докторович // Вісник Глухівського ДПУ, 2010. Вип.15. С. 64-69.
4. Докторович М.О. Соціальна компетентність як наукова проблема // Психологія і суспільство, 2009. №3. С. 144-147.
5. Житєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник // Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков, Г.М. Несен. К.: Богдана, 2003. 520 с.
6. Лазуріна Н.П. Толерантність як складова соціальної компетентності // Вісник Житомирського державного університету, 2008. № 39. С. 19-22.
7. Литвинова Л.В. Комунікативна толерантність публічних службовців у контексті формування комунікативної культури в публічному управлінні / Л.В. Литвинова // Право та державне управління: збірник наукових праць / [за ред. О.В. Покатаєвої] . У 2-х томах. Запоріжжя : КПУ, 2018. № 3 (32). Т.2. С. 170 - 175.
8. Льошенко О.А. Соціальна та емоційна компетентність: порівняльний аналіз // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Київ, 2012. №16. С. 157-162.
9. Райгородский Д.Я. (редактор-составитель). Практическая психодиагностика. Методики и тесты [учебное пособие] / Д.Я. Райгородский // Самара: Издательский дом Бахрах-М, 2001. С. 298-311.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. 4-е изд. М.; СПб.; Н. Новгород [и др.]: Питер, 2012. 712 с. Серия (Мастера психологии).
11. Сидоренко Е.В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии. СПб.: Речь, 2003. 208 с., илл.
12. Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д.В. Люсина,

Д.В. Ушакова. М.: Институт психологии РАН, 2004. 176 с.

13. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських країн // Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство. За ред. І. Єрмакова. К.: Контекст, 2000. 336 с.

14. Товщик С.А. Теоретичний аналіз категорії «професійна компетентність соціального педагога» // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія ІІ. Соціальна робота. Соціальна педагогіка, 2013. С. 94-101.

15. Тихомиров О.К. Эмоции в структуре мыслительной деятельности / О.К. Тихомиров // Тезисы докладов к XX международному психологическому конгрессу. М., 1972. с.183-186.

16. Lytvynova Larysa (2020). Communicative Culture of Public Administration of Modern Ukraine: Theory, Methodology, Research Outcomes. *Technium Social Sciences Journal*, 13(1), 14-24. Retrieved from <https://techniumscience.org/index.php/socialsciences/article/view/1823>.

Rashidov R.R.

Associate Professor, Doctor of Philosophy (PhD) in Political Sciences, Uzbekistan

INTERNAL POLITICAL DISAGREEMENT AND POWER STRUGGLE AT THE END OF THE 20TH CENTURY IN AFGHANISTAN

Abstract. Following the withdrawal of former Soviet troops from Afghan territory (1989) and the crisis of the Afghanistan Peoples Democratic Party regime (1992), civil wars between the mujahedeen in Afghanistan escalated (1992-1996). The absence of a central government, the control of local areas by “field commanders” and the direct implementation of the functions of the supreme power by these individuals on the ground have led to a complete crisis of the state in Afghanistan. During this period, disagreements between the country's mujahedeen escalated into an all-out war, which lasted until the Taliban seized power and led to the complete collapse of the centralized state system in Afghanistan and the emergence of “state-like political structures” in some areas.

Keywords: *political disagreement, internal situation, “tanzim”, “Taliban” movement, external influence, power struggle, religious factor, mujahedeen, “shura”.*

Looking at the internal political situation in Afghanistan at the end of the twentieth century, the government of the mujahedeen failed to establish peace and stability, there are constant clashes between their various military-political structures, and the country is practically divided into many small autonomous units. It is worth noting that such unrest in Afghanistan is one of the factors that ensured the success of the Taliban, who have turned into a new political force in the country in their quest for power.

Another noteworthy aspect of the Taliban's successful movement across the country is that first, their representatives arrive in the capital, Kabul, to meet with Burhaniddin Rabbani and state that their main goal is to fight Gulbuddin Khikmatyar and several small military groups like him, who are in opposition to Rabbani's government. As a result, Rabbani fully trusts them and even instructs the leaders of wealthy mujahedeen in the south of the country to support the Taliban in every possible way.¹

The Taliban's actions are tactical in nature, they undermine the Rabbani government and use him to achieve their goals. In turn, Rabbani believes in the Taliban, and it is clear that the basis of this belief is the

desire of the Taliban to strike at the forces of Hikmatyar and get rid of him.

On November 5, 1994, the Taliban captured the ancient capital of Afghanistan, Kandahar, and at the end of November the provinces of Helmand and Zabul, Ghazni in January 1995, and Herat, an important strategic city in the northwest, on September 5, 1995.²

The small number of Taliban in the first military operation reached 3,000 during the conquest of Kandahar, but by early 1995 it had grown to over 10,000.³

While the Taliban struggled to occupy Afghan territory, their actions were directly controlled by Pakistan. The movement's efforts to create a “true Islamic state” with the Koran in one hand and a Kalashnikov assault rifle in the other are led by Pakistan's leading inter-agency intelligence (Inter-Services Intelligence – ISI) - responsible for the supply of weapons, the Society of Islamic Scholars (“Jamiat-i ulamo-i islam”), a religious fundamentalist party (led by Fazl ur-Rakhman) that has partnered with the Pakistani government since 1993, ideologically supports the Taliban.⁴ It should be noted that General Nasrullah Bobar, Pakistan interior minister and

¹ Чингиз П. Афғонестон, асра мужоҳедин ва баромадан-е толебон (Afghanistan, the era of the Mujahedeen and the emergence of the Taliban). – Тэхрон: Маҳде Мино, 1378 (1999). – Б. 26.

² Dorronsoro, G. *Revolution Unending. Afghanistan: 1979 to the Present.* – London: Hurst & Co., 2005. P.246-251.

³Sisson, M., Anderson, T. Taliban. *The Sage Encyclopedia of Terrorism*, 2nd ed.. Ed. Gus Martin. Thousand Oaks, CA: SAGE, 2011. – P. 573.

⁴ Плешов О.В. Движение “Талибан”: истоки фундаментализма. Сборник “Афганистан: война и проблемы мира” (Отв. ред. Давыдов А.Д.). ИИИИБВИИВРАН. – М., 1998. – С. 40.

B.Bhutto's adviser on Afghanistan, made a significant contribution to the formation of the Taliban as a relatively strong military-political group.⁵

The Rabbani government, which did not properly assess the potential of the Taliban during its initial efforts, began a series of steps in late 1995 as the Taliban approached the capital, Kabul, seeking rapprochement with their "old" allies, the mujahedeen. In this process, in particular, Iran played a certain mediating role. This is because while Pashtun fundamentalists of Sunni Islam come to power in Afghanistan, Shiites (Hazaras, Ismailis)⁶, who are 19% of the country's population, come to power, and it was natural that the Persian-speaking population (mainly Tajiks and Hazaras), who make up almost half of the country's population, would be in great danger.⁷ Therefore, with the mediation of the Iranian government, an agreement was reached between the two major political forces in Afghanistan - the government of B.Rabbani and G.Hikmatyar, who was in opposition to him and was attacked by the Taliban. Then Hikmatyar again served as prime minister in the government of Rabbani, and his troops entered Kabul on May 5, 1996. However, other political forces of the Mujahedeen did not want to unite with these two leading forces of the Mujahedeen, and the overall political and military situation in the country remained very dangerous.

The Rabbani government was unable to organize the defense of the capital and did not want the population to suffer during the siege, so the Taliban liberated the city without a fight, and the Taliban forces captured Kabul on September 27, 1996.⁸

The Taliban took over Kabul, in flagrant violation of international law and generally accepted norms of diplomatic immunity, stormed the UN mission, arrested and tortured former President Mukhammad Najibullah and his brother Akhmad, who had sought refuge there from 1992 to 1996, and killed them in central Kabul, defiantly hung.⁹

During the active military campaign of the Taliban to invade Afghanistan, a number of opinions were expressed in scientific and expert circles about their goal after coming to power and the fate of the country.

Some argue that the Taliban are the military vanguard in the return of former King M.Zahirshah to the throne, and that the Taliban will hand over power to the former king as soon as he takes over, according to

another point of view, the Taliban does not claim power at all, its goal is to restore order in Afghanistan and transfer power to the legitimate government, which will be formed at the Loya Jirga, a large gathering of Afghan representatives. Proponents of this view say that Taliban alumni lack the experience and skills to run a modern state and that they had to hand over power to exiled Afghan "technocrats" after coming to power.¹⁰ However, none of this was justified, and we can also see from the fact that Mullah Mukhammad Umar - "Amir al-Mu'minin" - was declared the "Amir of the Muslims"¹¹, "the leader of the Muslims" on April 3, 1996, at a gathering of more than 1,500 religious scholars from Afghanistan, Pakistan, and Iran in Kandahar, which has been attacking Kabul since late 1995, has shown a desire to establish a completely different statehood when it comes to power. After that, the Taliban occupied the entire country and tried to change the official name of Afghanistan. However, by October 1997, although they had not taken control of the entire country, the Taliban announced the creation of the Islamic Emirate of Afghanistan¹². Thus, the Islamic Emirate of Afghanistan, formed by the Taliban, a military-political group that supports a very radical branch of Islam, was a theocratic state.

Subsequent military operations by the Taliban were aimed at subjugating territories in the north of the country. On the way, they were opposed by forces belonging to the Islamic Unity Party of Afghanistan, led by Akhmad Shakh Massoud, Abdul Rashid Dostum and the Hazaras Abdul Karim Khalili.

Although the forces under the command of General A.Dostum, who controlled six northern provinces centered in Mazar-i-Sharif, were the main obstacle to the Taliban movement in the north, during the northern Taliban military operation in May 1997, the forces under the leadership of Dostum split, and his deputy, the Force under the leadership of General Abdul Malik, opposed Dostum's efforts, collaborated with the Taliban and allowed the Taliban to occupy Mazar-i-Sharif. For the Taliban, Malik was only a tool to capture Mazar-i-Sharif. Realizing this, A.Malik suddenly hit the Taliban and managed to free the entire north of Afghanistan from the Taliban, and the Taliban retreated with heavy losses. After that A.Dostum and A.Malik reconciled, and again A.Dostum took control of the northern regions, but their forces were much weaker.¹³

⁵The Taliban and the Crisis of Afghanistan./ edited by Robert D. Crews and Amin Tarzi. – Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2009. – P. 63-64.

⁶ Gritzner, J.A., Shroder, J.F. Afghanistan. 2nd ed. – New York: Chelsea House, 2007. – P. 83-84.

⁷ Коргун В.Г. История Афганистана. XX век. – М.: Крафт+. 2004. – С. 453-455.

⁸ That source.

⁹ Rodney P. Carlisle. Afghanistan War. – New York: Chelsea House, 2010. – P. 52.

¹⁰ Сикоев Р. Исламский Эмират Афганистан: тоталитарный режим рубежа XXI века //

Общественные науки и современность. РАН. 2003. № 4. – С. 113-114.

¹¹ Dorronsoro, G. Revolution Unending. Afghanistan: 1979 to the Present. – London: Hurst & Co., 2005. – P. 280.

¹² The Taliban and the Crisis of Afghanistan. / edited by Robert D. Crews and Amin Tarzi. – Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2009. – P. 258.

¹³ Misdaq,N. Afghanistan: Political Frailty and External Interference. – London and New York: Routledge. 2006. – P. 185-187.

In June 1997, forces led by A.Masood, A.Dostum and A.Khalili joined the United Islamic Alliance for the Salvation of Afghanistan (Jabha-ye Muttahid-e Islami baroye Nejat-e Afghoneston) or, in scientific sources, the so-called Northern Alliance. However, due to the lack of mutual trust between the members of this alliance, they could not unite their actions against a common enemy, and as a result, by the end of 1998, the northern territories under the control of Dostum - Bamiyan, inhabited by the Hazaras under the control of A.Khalili, passed to the Taliban.¹⁴ Thus, before the advance to the north, the Taliban controlled 75% of the country's territory, and after the conquest of the north, 90% of Afghanistan came under their control.¹⁵ Although the Taliban occupied the north of the country, they were unable to completely suppress the resistance movement here.

The Taliban declared the Islamic State of Afghanistan, founded by the Mujahedeen in 1992, a swamp of corruption and greed, and set about destroying it and building a state entirely based on "pure" Islamic principles. It is clear that a certain ideological struggle is going on here between the Taliban and the Mujahedeen. Although both sides fought on the basis of Islamic ideology and declared that the state would be governed by Islamic ideology, the Taliban's approach to this ideology was very radical. From this point of view, this period shows that in Afghanistan the struggle was not between completely different ideas and views, as in the struggle between the pro-Soviet PDPA government and the Mujahedeen, but within the framework of the only ideology inherent in Afghan society - Islamic ideology. The mujahedeen, who once dominated communist ideology, could do nothing to oppose the Taliban's idea of going to the "Deobandi" school and gaining the support of religious fundamentalist organizations in Pakistan for power struggles.

During the Taliban era, some changes were made in the sphere of government, and it was determined that only Sharia law should prevail in the life of the state and society. In line with public administration reforms, the Taliban introduced a system of governing the country through "soviets" - and formed three "councils"¹⁶ as central government bodies. The highest governing body of the Taliban, the Interim Leadership Council or Supreme Council, was formed and consisted of 10 members, led by the leader of the movement, M.Umar, based in Kandahar, the seat of the Taliban leader. One of the remaining councils, the Kabul Council in the capital, served as the executive branch, while the other was the Military Council, both of which were subordinate to the Supreme Council.¹⁷

Summarizing the opinions expressed about the events in Afghanistan at the end of the twentieth century, the internal struggle for power and its negative consequences, we can say the following.

In Afghanistan, which was divided into many small parts at the beginning of the twentieth century, the government of Burhanuddin Rabbani was de jure the highest power in the country and was eventually ignored, not realizing how the Taliban posed a threat to state power. Disagreements among mujahideen after the 1992 coup in Kabul, lack of mutual trust and power struggles have persisted since the Taliban entered the country's political arena and seized central power.

The political and socio-economic situation in Afghanistan deteriorated after the Taliban came to power. In particular, complete backwardness, aggravation of the situation of the people, complete isolation from the world community had a huge negative impact on the life of the country and threw the country back for several years of development.

At the end of the twentieth century, as in the previous period, the ideological struggle continued between the forces fighting for power. The mujahedeen, who are supported by the pro-Soviet regime of the People's Democratic Party and defeated the communist ideology alien to the Afghan society based on Islamic ideology, did not take any action against the radical views of their fellow Taliban and were defeated on the ideological front.

REFERENCES:

1. Dorronsoro, G. *Revolution Unending. Afghanistan: 1979 to the Present.* – London: Hurst & Co., 2005. – P. 280.
2. Gritzner, J.A., Shroder, J.F. *Afghanistan.* 2nd ed. – New York: Chelsea House, 2007. – P. 83-84.
3. Meredith, L.R. *The History of Afghanistan.* – London: Greenwood Press, 2007. – P. 123.
4. Misdaq, N. *Afghanistan: Political Frailty and External Interference.* – London and New York: Routledge. 2006. – P. 185-187.
5. Rodney P. Carlisle. *Afghanistan War.* – New York: Chelsea House, 2010. – P. 52.
6. Saikal, A. *Modern Afghanistan. A History of Struggle and Survival.* – New York: I.B.Tauris, 2004. – P. 229.
7. Sisson, M., Anderson, T. *Taliban.* The Sage Encyclopedia of Terrorism, 2nd ed.. Ed. Gus Martin. Thousand Oaks, CA: SAGE, 2011. – P. 573.
8. *The Taliban and the Crisis of Afghanistan.* / edited by Robert D. Crews and Amin Tarzi. – Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2009. – P. 63-64.

¹⁴ Saikal, A. *Modern Afghanistan. A History of Struggle and Survival.* – New York: I.B.Tauris, 2004. – P. 229.

¹⁵ Meredith, L.R. *The History of Afghanistan.* – London: Greenwood Press, 2007. – P. 123.

¹⁶ The word "shura" is derived from the Arabic language and means advice, council. The term should not be confused with the terms "Soviet government" and "soviets" used in the former Soviet Union, as well

as the term "Soviet" used in Afghanistan in reference to the former Soviet state.

¹⁷ Баутин А.А. Процессы политической фрагментации в Афганистане: проблемы и противоречия (1992-2009 гг.). Автореф. дис. на соиск. канд. полит. наук. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2010. – С.15-16.

9. The Taliban and the Crisis of Afghanistan. / edit.by Robert D. Crews and Amin Tarzi. – Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2009. – P. 258.
10. Баутин А.А. Процессы политической фрагментации в Афганистане: проблемы и противоречия (1992-2009 гг.). Автореф. дис. на соиск. канд. полит.наук. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2010. – С.15-16.
11. Коргун В.Г. История Афганистана. XX век. – М.: Крафт+. 2004. – С. 453-455.
12. Mannonov A.M., Abdullaev N.A., Rashidov R.R. Afg'oniston tarixi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: "Barkamol fayz media", 2018. – B. 141-142.
13. Плешов О.В. Движение "Талибан": истоки фундаментализма. Сборник "Афганистан: война и проблемы мира" (Отв. ред. Давыдова А.Д.). ИИИиБВиИВРАН. – М., 1998. – С. 40.
14. Рашидов Р.Р. Афғонистонда давлатчилик масаласи: тарих ва ҳозирги замон. Монография. – Тошкент: "Наврўз" нашриёти, 2017. - Б.264.
15. Сикоев Р. Исламский Эмират Афганистан: тоталитарный режим рубежа XXI века // Общественные науки и современность. РАН. 2003. № 4. – С. 113-114.
16. Чингиз П. Афғонестон, асре мужоҳедин ва баромадан-столебон (Афғонистон, мужоҳидлар даври ва толибларнинг пайдо бўлиши). – Техрон: Махде Мино, 1378 (1999). – Б. 26.

Turyk M. V.,

Postgraduate student

*of the Department of Parliamentarism and Political Management,
National Academy of Public Administration at the President of Ukraine*

THE USE OF WORLD EXPERIENCE IN CREATING SUCCESSFUL PARLIAMENTARY COALITIONS

*Турик Микола Володимирович,
аспірант кафедри парламентаризму
та політичного менеджменту
Національної академії державного управління
при Президентові України, м. Київ*

ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ УСПІШНИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ КОАЛІЦІЙ

Summary. The main trends and the world experience of creating successful parliamentary coalitions are considered. The problems that arise in parliamentary-governmental coalitions in Ukraine are analyzed. The main attention is paid to the analysis of world experience in the creation of coalitions. Special nuances are considered, which must be taken into account when creating stability in the coalition. The ways of increasing the efficiency of the activity of state bodies and interaction of the legislative and executive branches of power of Ukraine are suggested.

Анотація. У статті розглядаються основні тенденції та світовий досвід створення успішних парламентських коаліцій. Проаналізовано проблеми, які виникають в парламентсько-урядових коаліціях в Україні. Основну увагу приділено аналізу світового досвіду при створенні коаліцій. Розглядаються особливі нюанси, які необхідно врахувати при створенні стабільності в коаліції. Запропоновано шляхи підвищення ефективності діяльності державних органів та взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади України.

Key words: coalition, parliamentary coalition, coalition government, the creation of a coalition
Ключові слова: коаліція, парламентська коаліція, коаліційний уряд, створення коаліції

Постановка проблеми. На сучасному етапі державотворення в Україні виникла нагальна потреба удосконалення політичної системи суспільства, за рахунок зміцнення конституційного ладу, поглиблення демократичних основ державного управління, становлення інститутів громадянського суспільства, зміцнення національної безпеки і підвищення міжнародного авторитету держави.

Створення та управління коаліції – це клопітка справа, оскільки одна з найбільших проблем для коаліційних урядів є їх нестабільність. Як показує практика різних країн, комбінація різних чинників, таких як, наближення парламентських виборів,

спад популярності уряду, зростання тиску опозиції неминує викликає напругу між партнерами по коаліції, якою б стабільною вона не здавалася.

Напруга в коаліції призводить до неефективної діяльності уряду та парламенту, до тривалих дискусій в парламенті щодо законодавчих актів, неможливості зібрати більшість голосів на підтримку деяких урядових законопроектів. А іноді і до поразки уряду і необхідності формування нової коаліції.

Однак «коаліційний уряд» не завжди «нестабільний уряд». Незважаючи на всі ризики, коаліційні уряди можуть бути дуже успішними. Досвід країн з парламентськими системами

показує, що коаліційні уряди домінують не тільки серед проблемних урядів, а й серед найбільш стабільних, які працюють більше 50 місяців. Вони також можуть сприяти створенню прагматичної політичної культури і досягнення консенсусу. Принципи успішного управління коаліцією досить очевидні: потрібно усвідомлювати ризики, бути організованими, нейтралізувати проблеми, як тільки вони з'являться, і мати стратегію виходу в разі, якщо щось піде не так.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема аналізу створення уряду на основі коаліційних домовленостей у світлі сучасних подій є надзвичайно актуальною, проте малодослідженою і недостатньо освітленою в українських публікаціях. Значний масив історичних та політологічних робіт представлено в основному німецькими дослідниками, серед яких слід назвати В. Бекера [1], Ф. Бьош [2], М. Гьортемакера [3]. До цієї тематики зверталися численні зарубіжні вчені, зокрема Х. Брафф, Ж. Зіллер, Дж. Каррет, В. Коген, Е. Корвін, Дж. Міллер, Дж. Саймон, П. Уокер та інші. Цьому питанню приділяли увагу й українські автори, такі як Є. Левенець [4], І. Кресіна, В. Мироненко [5], О. Совгіря [6] та інші.

А. Макаров, аналізуючи цю проблему, зауважує, що «життєздатними є системи, в яких існує один центр прийняття рішень і кадрової політики, скажімо, в економічній сфері, і один – в оборонній сфері або сфері безпеки. Так, життєздатною є парламентська республіка» [7]. Виходячи з цього, систему роботи парламентської коаліції, можливо, вважати, єдиним керівним органом, інтереси якого спрямовані для досягнення певної мети в рамках розвитку держави.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. В результаті аналізу вивчених матеріалів, приходимо до висновку, що питання парламентської коаліції вчені розглядають переважно однобічно, з акцентом на галузевому аспекті цих інститутів. У той же час, з огляду на реальність, то ця проблема вимагає комплексного дослідження.

Мета даної статті полягає у вивченні, осмисленні і впровадженні зарубіжного досвіду функціонування парламентської коаліції, а також в обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення партійної системи України.

Виклад основного матеріалу. В умовах активного законодавчого закріплення досягнень демократичного розвитку політичної системи, в Україні особливої гостроти набуває питання забезпечення діяльності парламентської коаліції як невіддільного елемента такого розвитку. «Коаліція – це сформоване за результатами виборів і на основі узгоджених політичних позицій та на засадах, встановлених Конституцією України і цим Регламентом, об'єднання депутатських фракцій, народних депутатів, до якого входить більшість народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради [8]».

Коаліція депутатських фракцій з'явилася окремим суб'єктом політичної діяльності, без якого неможлива робота парламенту і уряду. Разом з терміном «коаліція» в наукових колах досить часто використовується термін «парламентська більшість». Генезис словосполучення «парламентська більшість» часто використовується в двох значеннях [10, с. 14]:

– як кількість голосів депутатів, що становить більше половини від конституційного складу парламенту (при цьому це може бути абсолютна більшість (50% + 1 голос) або кваліфікована більшість 2/3, 3/4 і т.д.);

– як структурне утворення парламенту, що створюється відповідно до певної законодавчою процедурою, до складу якої входять депутатські фракції, складає абсолютну більшість від конституційного складу парламенту, яке має на меті спільної участі його членів у виробленні державної політики (в тому числі через формування складу уряду), і політично відповідальним за її здійснення. Виходячи з вищевикладеного, «парламентська більшість» вважається синонімом терміну «коаліція».

Ключовим елементом для структурування парламенту і створення уряду, в період становлення України як незалежної держави на міжнародній арені, стала парламентська коаліція – новий для України політичний інститут, який повинен зміцнити зв'язок між урядом і парламентом, а також підвищити політичну відповідальність влади перед суспільством.

Досвід Швеції та Данії показує, що для створення успішної коаліції необхідним є її об'єднання на спільній програмі дій, яка однаково підтримується всіма партіями-учасниками. Вона є ефективним органом політичної координації між партіями-учасниками в ході реалізації політики.

В Україні домінують два підходи до створення коаліції: «розподіл посад» і визначення «ключових принципів» діяльності коаліції. Жодна політична сила зараз не обговорює можливість створення спільної програми дій уряду до моменту затвердження її кадрового складу, а тим більше не заглиблюється щодо безпеки створення коаліції при спірних питаннях державної політики. Цього вимагає і українське законодавство. Конкретизуються цілі коаліції депутатських фракцій, які формуються урядом, закріплюються в угоді про створення коаліції, яка містить пріоритетні напрямки реформування держави і суспільства.

Ступінь стабільності коаліції багато в чому залежить від обраної процедури її створення, правильне імплементування процедури створення коаліції допомагає подолати відцентрові тенденції між її учасниками. Міжнародний досвід свідчить, що для створення стабільної коаліції важливий підготовчий процес. Досвід Швеції та Данії показує, що «для створення успішної коаліції критичними є її базування на спільній програмі дій, яку однаково підтримують всі партії-учасники, і

створення всередині уряду ефективних органів політичної координації між ними при реалізації політики» [11].

Іншими факторами стабільності коаліції є, наприклад, невелика кількість її членів, схожість їхніх ідеологічних платформ і наявність або відсутність парламентської більшості, що зазвичай впливають на хід коаліційних переговорів. Створення коаліції з двох партій, що мають більшість в парламенті, і чотирьох, які її не мають, є завданнями різного ступеня складності. Забезпечення стабільності коаліції може додатково ускладнюватися необхідністю проводити переговори в парламенті з партіями, які не входять до коаліції, для підтримки законодавчих ініціатив уряду. Завдання пошуку компромісу між партіями також ускладнюється зі збільшенням кількості учасників коаліції. Однак всі ці чинники вторинні, вони лише збільшують або зменшують обсяг роботи для органів і осіб, які займаються політичною координацією всередині коаліції.

Без механізмів політичної координації невелика кількість учасників коаліції та їх ідеологічної гомогенності не є достатніми підставами для створення стабільного уряду. Досвід Фінляндії і Польщі підтверджує, що стабільність коаліції не залежить від кількості партій. Одна з найбільш стабільних парламентських коаліцій Фінляндії, так звана коаліція-веселка, утворена в 1995 році, налічувала п'ять партій-учасниць. Завелика, з теоретичної точки зору, кількість її учасників, а також їх ідеологічна різноманітність, абсолютно не завадили їй утримати стабільність протягом всього терміну повноважень парламенту.

Приклад Польщі в 1993-1997 роках повністю протилежний. «Лівий демократичний альянс і Польська партія селян, які разом володіли стабільною більшістю в Сеймі (близько 66% місць), утворили коаліцію, що давала всім підстави очікувати створення стабільного уряду. Однак за ці чотири роки в Польщі змінилося три уряди» [12]. На думку польського політолога Збігнева Кельмінського, «політична боротьба і суперечки з приводу політичної програми між цими двома партіями повторювалися навіть частіше, ніж це було раніше між п'ятьма або семи спільно керуваними групами» [12].

Різниця полягала в різних процедурах створення коаліції і координації її діяльності. У Польщі попередня традиція створення коаліційних урядів була дуже слабкою. Відповідно, механізми створення коаліції і підтримки її стабільності функціонували тільки в зародковому стані. У розвинених демократіях з тривалою історією створення стабільних коаліцій такі механізми постійно удосконалюються.

Як правило, перед створенням коаліції партія, в якій найбільше шансів створити її, ініціює проведення низки внутрішніх семінарів зі своїми майбутніми коаліційними партнерами. Мета таких семінарів – почути позицію своїх майбутніх або

наявних партнерів з різних питань політики, а також обговорити з ними основні проблеми, що стоять перед урядом. Результатом зазвичай є зближення бачення різних партій з обговорюваних проблем. Формат семінарів наступний: від кожної партії присутні її основні представники, а також люди, які спеціалізуються в тій чи іншій темі. Зовнішні доповідачі та незалежні експерти розкривають своє ставлення до різних питань щодо фінансової політики, енергетики, монетарної політики, житлової політики. Після цього починається сесія питань і відповідей. Коли запрошені гості розходяться, відбувається дискусія політиків між собою. На цьому заході не приймають ніяких рішень, бо важлива сама дискусія.

Початок створення коаліції може відбуватися і до проведення виборів, і після них. Головна запорука успішності переговорів – це правильно обраний предмет обговорення. Для створення коаліції важливо знати позицію своїх партнерів. Важливо мати майданчики для переговорів, де ці позиції можуть неформально обговорюватися і де у політиків немає необхідності «грати на публіку». Формат неформальних внутрішніх семінарів для депутатів, який працює в деяких країнах, – одне з таких рішень.

Як показує досвід стабільних коаліційних урядів, ключовим при створенні коаліції має бути детальне узгодження програми діяльності майбутньої коаліції між усіма її учасниками. Розподіл посад має відбуватися тільки після узгодження програми та досягнення принципового рішення про створення коаліції. Він відбувається пропорційно представництву тієї чи іншої партії в парламенті. У деяких країнах процедура розподілу міністерських портфелів регулюється окремими положеннями, на які часто посилаються учасники коаліції. Застосування таких положень дозволяє мінімізувати час, що витрачається на суперечки навколо розподілу державних посад.

Зі створенням коаліційного уряду, крім здійснення всередині нього функціональної координації, виникає потреба політичної координації між партіями-членами коаліції і всередині них. По-перше, виникають нові питання політики, і позицію з цих питань треба кожен раз погоджувати. Інакше з часом у коаліції з'явиться все більше суперечностей, і коаліція буде приречена на розпад. По-друге, існує потреба обмінюватися інформацією також всередині партії-учасниці коаліції: між партійними осередками, представниками партії в парламенті і представниками партії в уряді. Рішення уряду є компромісом між різними партіями і не завжди повністю відображає програму однієї з них. Без внутрішньопартійної координації та обміну інформацією депутати від партії часто можуть бути незадоволені зміною позиції їх представників в уряді.

Відсутність механізмів координації призводить до того, що деякі учасники коаліції

можуть «відпадати» від неї в процесі здійснення державної політики. Уряд також може втрачати підтримку своїх однопартійців в парламенті, що ускладнює проходження його законодавчих ініціатив і може спричинити його відставку. Власне, згадана ситуація в Польщі, коли за чотири роки змінилося три уряди, виникла через відсутність таких механізмів координації: чиновники виявлялися занадто віддаленими від власної партії, а також її представників в парламенті. Парламентарії не відчували прямого зв'язку зі своїми представниками в уряді і не хотіли відповідати за його політику.

Зазвичай політична координація відбувається через поєднання різних правил поширення інформації, неформальних інститутів, а також спеціальних органів, що відповідають за політичну координацію всередині уряду і між урядом і парламентом.

У будь-якій країні з коаліційним урядом існує один або кілька органів, які є ключовими при вирішенні політичних конфліктів і протиріч всередині коаліції і уряду. Спеціальні органи, що займаються політичною координацією, створюються зазвичай всередині уряду. Саме в таких органах відбувається остаточне узгодження політичного рішення перед його винесенням на урядове засідання. У деяких країнах, наприклад Швеції, такий орган відповідальний також за парламентсько-урядову координацію.

У Данії такий політичний орган займається тільки політичною координацією всередині уряду. Координаційний комітет Кабінету Міністрів Данії, на відміну від інших комітетів уряду, є наполовину формальним, сформованим на основі політичних критеріїв. У нього входять політичні лідери коаліції (4-6 чоловік) і всього кілька державних службовців високого рівня. Інші міністри можуть бути запрошені тільки для обговорення тих питань, за які вони відповідають. Цей комітет займається вирішенням суто політичних конфліктів, а всі інші питання передають до Комітету з економічних питань [13]. Комітет з економічних питань – це ще один важливий координаційний орган, який обговорює питання планування бюджету та економічної політики. Голова цього комітету – міністр фінансів. Комітет працює з усіма основними політичними ініціативами, які мають наслідки для бюджету, і готує рішення для Кабінету Міністрів щодо річного бюджету. Діяльність цього комітету підтримує паралельний комітет, що складається з державних службовців високого рівня. Питання, які не можуть бути вирішені Комітетом з економічних питань, направляють в Координаційний комітет.

Очевидно, що всі парламенти світу працюють над підвищенням ефективності законодавчого процесу, посиленням свого впливу в політичному житті суспільства. Одна з проблем, яка залишається відкритою перед ними, полягає в тому, щоб побудувати структуру відносин між представниками різних партій так, щоб коаліція

депутатських фракцій формувалася не між окремими особами і політичними групами, а в цілому з більшістю.

Посилення відповідальності владних структур, підвищення ефективності діяльності державних органів та взаємодія законодавчої і виконавчої гілок влади є одним з ключових завдань, що стоять перед Україною на сьогоднішній день. В Україні назріла нагальна потреба запровадити норми, які вдосконалили б партійну систему в Україні, забезпечили адекватний характер представництва парламентом громадських інтересів і сприяли більш чіткому структуруванню парламенту шляхом обмеження права депутатів переходу з фракції у фракцію. А також встановити обмежений термін для підготовки урядом Програми своєї діяльності. Це змусить політичні сили, які будуть змагатися на виборах до Верховної Ради і прагнути отримати контроль над урядом, заздалегідь готувати програмні положення як позицію партії з актуальних проблем суспільного життя і комплексу засобів їх вирішення.

На сучасному етапі назріла необхідність в існуванні окремих процедур координації та обміну інформацією між чиновниками і парламентаріями, допуск до участі в засіданні уряду лідерів парламентських фракцій, регулярні зустрічі чиновників з колегами по партії. У підсумку, для ефективної діяльності парламентської коаліції в Україні вкрай необхідна тісна взаємодія політичних груп.

Вивчення, осмислення і впровадження зарубіжного досвіду функціонування парламентської коаліції необхідно здійснювати з урахуванням особливостей історичного розвитку політико-правової системи України і специфіки сучасної вітчизняної партійної системи. Успішна парламентська коаліція, як показує світовий досвід, є важливим інститутом демократії, який має політико-правову природу. Однак, внаслідок нестабільного характеру політичної складової цієї природи, майже завжди вона є відносно нестабільним утворенням.

Список літератури:

1. Becker W. CDU und CSU. 1945-1950: Vorläufer, Gründung und regionale Entwicklung bis zum Entstehen der CDU – Bundespartei. – Mainz: Hase und Koehler, 1987.
2. Bosch F. Die Adenauer – CDU. Gründung, Aufstieg und Krise einer Erfolgspartei 1945-1969. – München- Stuttgart: Deutsche-Verlags-Anstalt, 2001.
3. Gortemaker M. Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. Von der Gründung bis zur Gegenwart. – München: C.H. Beck, 1999.
4. Кресіна І. О. Участь політичних партій у парламентських коаліціях в Україні / І. О. Кресіна, В. П. Мироненко // Держава і право. Серія : Політичні науки. – 2016. – Вип. 73. – С. 81-92. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drpn_2016_73_9.
5. Левенець Є. Ю. Особливості

інституціоналізації парламентських коаліцій в Україні / Є. Ю. Левенець // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. – 2017. – Вип. 19. – С. 178-185. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2017_19_24.

6. Совгіря О. Парламентська коаліція в Україні: фактори, що впливають на діяльність, нові реалії правового регулювання / О. Совгіря // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2014. – Вип. 60. – С. 178-184. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2014_60_24.

7. Макаров О. Феномен влади: горизонти людського та політичного виміру : монографія. – К. : Генеза, 2005. – С. 238.

8. Стаття 61. Порядок утворення коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1952-17>

9. Чуба В. Д. Конституційно-правовий статус коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України: сутнісний і структурно-функціональний

аспекти / В. Д. Чуба // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.36/part_1/18.pdf

10. Совгіря О. Парламентська коаліція в Україні: особливості законодавчого регулювання / О. Совгіря // Юридичний вісник України. – 2006. – 27 травня – 2 червня. – С. 14.

11. Wolfgang C. Muller, Kaare Strom (ed.), *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

12. Zbigniew Kielminski, *Poland: Forming of Coalition Cabinets, 1989–1996*. In “Management Challenges at the Centre of Government: Coalition Situation and Government Transitions”. SIGMA Papers: No.22, 1998.

13. Adam Wolf, *Denmark: Policy- and Decision-Making in Coalition Systems* // *Management Challenges at the Centre of Government: Coalition Situation and Government Transitions*. SIGMA Papers: No.22, 1998.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Khmil-Chupryna V.V.

*lecturer of Philology and Publishing Department,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*

Poddubey Ye.V.

*4th-year student,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*

STRUCTURAL COMPONENTS OF READING POPULARIZATION

Хміль-Чуприна Віта Віталіївна

*викладач кафедри філології та видавничої справи,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського*

Поддубей Єлизавета Вадимівна

*студентка IV курсу,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського*

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЧИТАННЯ

Summary. The aim of this study is to consider the popularization of reading as a multidimensional phenomenon. The purpose of the study is to analyze the interrelations between the structural components of reading popularization, in particular, the motivation for reading, the formation of a reading culture, reading comprehension, the book advertisement and promotion. The paper outlines the range of different ways to promote reading. It requires revealing the essence of its components. Thus, the culture of reading and the formation of interest must be considered within the humanitarian paradigm. In turn, the promotion of reading and book advertising are in the field of publishing business. Promotional functions are performed by organizations associated with marketing and advertising. These components should be considered in the paradigm of publishing marketing. The author offers to combine the efforts of sociocultural institutions and the publishing business in order to increase the effectiveness of the reading promotion process.

Анотація. Розглянуто популяризацію читання як багатоаспектний феномен. Проаналізовано взаємозв'язки між структурними компонентами популяризації читання, зокрема між формуванням інтересу до читання, формуванням культури читання, пропагуванням читання, рекламою книжкових видань і промоцією книжкових видань. З'ясовано, що популяризація читання поєднує компоненти, які належать до різних парадигм – гуманітарної та видавничого маркетингу. Акцентовано на необхідності поєднання зусиль соціокультурних установ і видавничого бізнесу з метою популяризації читання.

Key words: *popularization of reading, motivation for reading and reading culture, promotion of reading, advertising and promotion of book editions.*

Ключові слова: *популяризація читання, формування інтересу до читання і культури читання, пропагування читання, реклама і промоція книжкових видань.*

Постановка проблеми. Книга відіграє найважливішу роль у процесі трансляції культури. Читання є запорукою адаптації в соціумі, інтеграції людини в національне та світове культурне середовище, передавання традицій, формування світоглядних орієнтирів, норм і цінностей. Культурний рівень громадян – запорука сталого розвитку країни, адже він є одною з основних умов економічних і політичних реформ. У сучасних реаліях книга також є фактором інформаційної безпеки. Усе це зумовлює необхідність системного осмислення популяризації читання як багатоаспектного феномену.

Парадигма читання наразі розглядається в аспекті розбудови інноваційного суспільства – суспільства знань і компетенцій. Однак досягнення цієї мети неможливо без усвідомлення того, що рівень розвитку суспільства багато в чому залежить

від вміння шукати і отримувати інформацію, загального культурного і інтелектуального рівня. В сучасних умовах глобальної трансформації українського суспільства дослідження ролі читання в життєдіяльності окремої людини і суспільства в цілому набуває особливої актуальності, оскільки книга (як об'єкт культури і водночас об'єкт книжкового маркетингу), перебуваючи на перетині гуманітарної та маркетингової парадигм, виконує важливу функцію підвищення якості людського капіталу, формуючи життєву траєкторію окремих людей і країни в цілому. Водночас читання як індивідуальна і суспільна практика має яскраво виражений соціально-культурний характер. Засвоєння людиною цінностей суспільства і їх подальша трансляція де термінується, зокрема, й читанням. Розуміння важливості читання як

детермінанти розвитку актуалізують проблему даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми популяризації книги, формування інтересу до читання ґрунтовно досліджуються в працях вітчизняних науковців [2; 14]. Вивченню теоретичних і практичних питань реклами та промоції книжкових видань, книжкового маркетингу присвячені роботи дослідників видавничої галузі [1; 8; 9; 12; 15]. Також у працях науковців розглядаються перспективи вироблення механізму пропаганди читання в сучасній Україні, його складові та успішне функціонування й заохочення до книги [5; 13].

Книга як один з головних факторів соціального, економічного, культурного та інформаційного розвитку є об'єктом багатьох наукових розвідок. Якісний рівень творчого потенціалу українського суспільства, який визначає місце країни у сучасному глобалізованому світі, безпосередньо пов'язаний з розвитком культури і освіти. Т. Вилегжаніна наполягає на тому, що «головною ознакою, що визначає цей рівень, завжди було і є читання, яке можна розглядати як ключ до інформації» [3, с. 4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. До невирішених проблем належить аналіз структури популяризації читання та з'ясування взаємозв'язків між структурними компонентами.

Мета статті – виконати аналіз взаємозв'язків між структурними компонентами популяризації читання, зокрема між формуванням інтересу до читання, формуванням культури читання, пропагуванням читання, рекламою книжкових видань і промоцією книжкових видань.

Завдання статті – проаналізувати наукові розвідки щодо складових популяризації читання; дослідити особливості взаємозв'язків між структурними компонентами популяризації читання; розробити структурну схему популяризації читання.

Для виконання поставлених завдань застосовано кілька методів. Для опрацювання теоретичних надбань використано описовий метод. За допомогою системного підходу з'ясовано, що популяризація читання поєднує компоненти, які належать до різних парадигм – гуманітарної та видавничого маркетингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Унікальна природа книги і читання, їхня роль у трансляції культури, розвитку інформаційного суспільства й організації професійної діяльності зумовлюють необхідність популяризації читання.

Результативність процесу популяризації читання передбачає координацію діяльності різноманітних учасників, зацікавлених в формуванні інтересу до книги як культурного явища і як об'єкту книжкового ринку.

Г. Мохонько і Л. Шендерівська вважають, що «інтегративність популяризації читання зумовлена тим, що книга – багатоаспектний феномен: вона є не лише товаром, але й об'єктом культури, має важливу соціальну значимість у розвитку суспільства, виконуючи пізнавальну, виховну, естетичну та духовну функції» [7, с. 9].

А. Бессараб пропонує розглядати важливість популяризації читання «широко, у масштабах загального стану культури й освіти, тому що ми сьогодні перебуваємо в новій соціальній реальності, яка вже призвела до зміни соціальних інтересів, духовних і моральних цінностей. Духовне відродження будь-якого народу неможливе без впливу книги, оскільки вона є одним з активних чинників виховання» [2, с. 59-60].

Користуючись зазначеними науковими поглядами, тлумачимо популяризацію читання як процес поширення знань про читання в сучасній і доступній формі для широкого кола людей.

Популяризація читання складається з системних компонентів, які взаємопов'язані та взаємозумовлені. Взаємозв'язки цих компонентів подано на схемі (рис. 1).

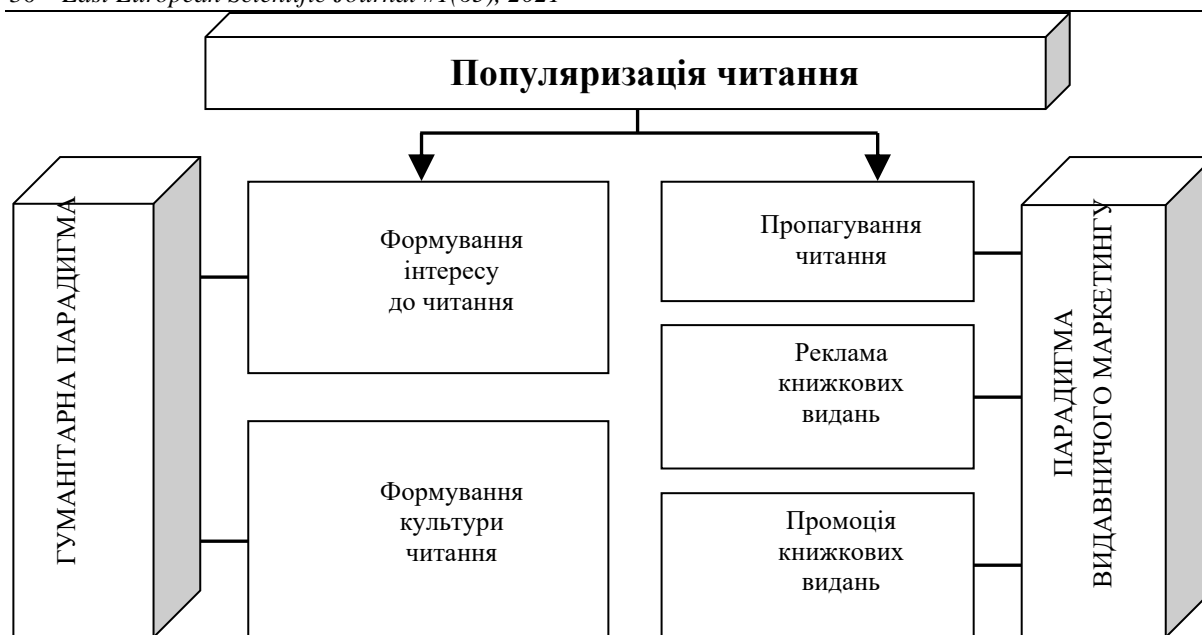

Рис. 1. Структурна схема популяризації читання

Одним із компонентів популяризації читання в межах гуманітарної парадигми є *формування інтересу до читання*, яке розглядається передусім в освітній та соціокультурній парадигмах.

На думку Г.-А. Мельничук, «інтерес до читання, з одного боку, – складне психічне утворення, що характеризується ситуативною чи стійкою мотивацією, скерованістю уваги, емоційно-пізнавальною активністю, а з іншого – формою вияву задоволення читацькою діяльністю» [6, с. 196].

Формування інтересу до читання набуло актуальності у зв'язку з кризою читання, яка спостерігається в усьому світі. Зниження інтересу до книги та читання сприймається цивілізованим суспільством як глобальна проблема сучасності, яку різні країни намагаються подолати на загальнодержавному рівні по-різному [10].

М. Стецько зауважує, що «сучасний громадянин України не вважає книгу найефективнішим джерелом отримання інформації для свого розвитку, здобуття знань та підвищення своїх кваліфікаційних характеристик» [11, с. 365].

В. Теремко наполягає на тому, що «збайдужіння до книги і читання – кричуща соціокультурна проблема, оскільки це внеможливе повноцінний розвиток у людини уяви, емпатії, співчуття, співпереживання, абстрактного мислення, примноження культурного досвіду» [15, с. 154].

Отже, зацікавлення читанням визначаємо як формування задоволення читацькою діяльністю. З цим процесом тісно пов'язана інша складова популяризації читання, а саме *формування культури читання*, яке можна розглядати як складніше утворення, вищий щабель набуття читацької, а отже, й культурної компетентності.

О. Афонін зазначає, що «культура читання в державі, стан національної книги і соціальних комунікацій, якість людського ресурсу та

спроможність держави до розвитку – взаємопов'язані й прямо залежні поняття. Тому без докорінної зміни ставлення влади до вітчизняної книги, будь-які спроби України стати в рівень з європейськими державами у якості повноправного партнера не матимуть успіху» [1, с. 5].

Розвиток культури читання розглядаємо як комунікативну культуру, яка базується на умінні цілеспрямовано і раціонально формувати коло читання. Це складніше утворення, вищий щабель набуття читацької, а, отже, й культурної компетентності.

Слід зауважити, що формування культури читання на сучасному рівні передбачає широке використання новітніх інформаційних технологій. Мультимедійні технології дозволяють створювати принципово нові методи активізації читання з використанням віртуальної реальності, що базується на принципі інтерактивності.

На відміну від формування інтересу до читання та його культури, які належать до гуманітарної сфери і перебувають у зоні відповідальності сім'ї, освітніх та соціокультурних закладів, наступні три складові популяризації читання (*реклама книжкових видань, промоція книжкових видань, пропагування читання*) пов'язані з видавничим маркетингом.

Пропагування (або пропаганда) читання визначається дослідниками (Н. Марціняк, А. Судин) як «систематична діяльність, що передбачає формування потрібного сприйняття аудиторією наданого їй повідомлення, маніпулювання процесом роздумів реципієнтів, спрямовування їхньої поведінки в напрямі, вигідному пропагандисту. Використання ж пропаганди з метою просування книги до потенційного читача, формування з її допомогою престижу книги та читання в суспільстві, безперечно, є явищем позитивним» [5, с. 175].

Так, А. Судин стверджує, що «пропаганда – все ще поширений нині, але позначений певними умовностями термін, який найчастіше трактується або як заходи уже згаданого впливу на громадськість, або як різновид рекламної діяльності, оснований на методах переконування» [14].

Пропагування читання розрізняється з рекламою і промоцією книжкових видань опосередкованістю впливу. Водночас, як зауважує А. Судин, «діють вони найефективніше лише в сукупності, а не окремо, тому інколи слід розуміти, що їх розділення є суто теоретичним систематизуванням. Очевидно, що не можна застосовувати рекламу, якщо не використати перед цим пропаганду» [13, с. 105]. Відтак, пропагування читання є систематичною діяльністю, спрямованою на формування потрібного сприйняття аудиторією інформації про процес читання.

Специфіка реклами книжкової продукції зумовлена особливостями об'єкта рекламування, адже книга є не лише товаром, а й явищем культури, тому її просування на ринку потребує врахування інтелектуальних і духовних запитів аудиторії.

Реклама книжкових видань є багатовекторним явищем. А. Мямліна в рекламі книги виокремлює: соціальну рекламу читання книги загалом, бібліотечну рекламу та промоцію читання, видавничий маркетинг, комерційну рекламу видавництва [8, с. 463]. Саме тому рекламу книжкових видань розглядаємо як платну форму безособового подання та просування книжкових видань на ринку.

Промоція книжкових видань передбачає комплекс заходів зі стимулювання збуту. За визначенням А. Судина, «стимулювання збуту (промоція, просування товару) – заходи зі сприяння «наближення» товару до споживача для прискорення продажу» [13, с. 105].

Особливістю промоції і відмінною ознакою цього процесу щодо власне реклами, на думку І. Столяр, є те, що «в нього «закладено» можливість більшої похибки і розпорощення уваги щодо цільової аудиторії тосовно реклами. Промоція передбачає випадкове потрапляння на «свого» потенційного читача» (Столяр, 2003).

Е. Огар визначає рекламно-промоційні комунікації як «важливу складову сучасного видавничого маркетингу, що допомагає створити потрібний видавництву та його авторам імідж» [9, с. 233].

Промоція книг сьогодні відбувається переважно в мережі *Інтернет*. Необхідність, важливість і доцільність знаходження нових форм комунікації з потенційними покупцями книжкової продукції і модернізації вже наявних, як зазначає С. Водозазька, «зумовлює появу інноваційних видавничих промоцій (продакт-плейсмент, брендування, буктрейлер, краудфандинг), інноваційних каналів мережевої комунікації (універсальні та спеціалізовані соціальні мережі,

інтернет-проекти, відеохостинги, блоги та мікроблоги, форуми, чати, соціальні сервіси)» [4, с. 79].

Узагальнюючи вищезазначені тлумачення дослідників, поняття «промоція книжкових видань» суто в парадигмі видавничого маркетингу визначаємо як комплекс заходів зі стимулювання збуту, а у ширшому сенсі, в аспекті популяризації читання, — як процес популяризації книги та автора нерекламними засобами, який інтегровано в ринковий механізм маркетингу і спрямовано на формування попиту.

Структурні компоненти популяризації читання мають системні зв'язки. Саме формування інтересу до читання є необхідною умовою для виникнення культури читання, його пропагування. Реклама книжкових видань і промоція книжкових видань також створюють передумови для формування інтересу до читання. Водночас, як зазначено вище, культура читання і зацікавлення ним перебувають у сфері відповідальності освітньо-культурних закладів, а завдання пропагування, рекламування та промоції книги покладено на бізнесові структури. Проте ці дещо розпорощені зусилля мають бути консолідованими, оскільки вони є складовими одного процесу — популяризації читання.

На нашу думку, за цих умов ефективним засобом інтеграції можуть стати засоби масової комунікації (ЗМК). Вони відіграють важливу роль у популяризації читання і налагодженні ефективної комунікації між різноманітними соціальними інститутами, що беруть участь у цьому процесі (освітніми закладами, бібліотечними установами, книговидавничими і книготорговельними організаціями).

Отже, актуальною є медійна активність суб'єктів, які входять до інфраструктури читання, іншими словами, стейкхолдерів популяризації читання. Таку медійну активність здатні організувати і скоординувати засоби масової комунікації. Діяльність ЗМК має бути спрямована у двох напрямках у межах парадигми видавничого маркетингу і гуманітарної парадигми: прямої реклами і промоції книжкових видань і загальної популяризації читання.

Вивчення впливу медіа на формування інтересу до читання і культури читання є важливим завданням сучасної теорії соціальних комунікацій, оскільки дозволяє розробити нові стратегії і тактики діяльності ЗМК. Здійснений аналіз свідчить, що завдання, які постають перед медіа в цьому аспекті, зокрема, налагодження ефективної комунікації, є підґрунтям створення єдиної концепції популяризації читання, необхідність якої зумовлена тим, що творчий потенціал суспільства, що формується читанням, є одним з ключових факторів глобальної конкурентоспроможності на сучасному етапі.

Висновки та пропозиції. Отже, для збереження культурного потенціалу країни необхідна координація зусиль усіх інститутів

інфраструктури читання (бібліотечних та освітніх установ, видавничого і рекламного бізнесу тощо). У гуманітарній площині має здійснюватися цілеспрямований процес пропагування престижності читання, формуватися відповідна система цінностей. Культурна політика держави має бути спрямована на формування позитивного іміджу людини, яка читає.

Водночас, у сфері видавничого маркетингу актуальними є налагодження інформаційних зв'язків між усіма учасниками видавничого процесу, організація якісної реклами і промоції книги.

Для популяризації читання і формування інтересу до книжок, зокрема в студентській молоді, необхідний пошук ефективних практичних засобів. Правильний вибір каналів молодіжної комунікації серед ЗМК, розробка і впровадження сучасних форм та методів пропагування книжок бібліотеками сприятиме підвищенню рівня читацької культури в Україні.

Список літератури:

1. Афонін О. Українська книга доби незалежності в системі соціальних комунікацій / О. Афонін // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 7. – С. 3–5.
2. Бессараб А. О. Роль українських медіахолдингів у популяризації читання / А. О. Бессараб // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2013. – № 3–4. – С. 56–61.
3. Вилегжаніна Т. Криза читання як сучасна проблема світового рівня / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. – 2011. – № 4. – С. 4–6.
4. Водозазька С. А. Інновації у видавничій галузі східноєвропейського регіону: прогностичні оцінки / С. А. Водозазька // Актуальні питання масової комунікації. – 2013. – Вип. 14. – С. 76–80.
5. Марціняк Н. Пропаганда і реклама книги в УРСР (друга половина 1940-х–кінець 1980-х рр.) / Н. Марціняк // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. – 2011. – № 3. – С. 174–188.
6. Мельничук Г.-А. Б. Нові форми та методи розвитку інтересу до читання у студентів

медичного університету / Г.-А. Б. Мельничук // Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства: матеріали Всеукр. наук. конф. (Івано-Франківськ, 16–19 черв. 2015 р.) / ред. Пилип Я. А., Цок Л. В., Тачинська О. Б., Степашкіна Т. В. – Івано-Франківськ: НТБ ІФНТУНГ, 2015. – С. 193–202.

7. Мохонько Г. А. Тенденції розвитку книжкової торгівлі в Україні / Г. А. Мохонько, Л. П. Шендерівська // Наукові записки (УАД). – 2013. – Вип. 1 (42). – С. 9–15.

8. Мямліна А. Рекламні комунікації читання та книжок: використання міфологеми героя / А. Мямліна // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: зб. наук. праць / НАН України, ЛННБ ім. В. Стефаника. Львів, 2015. – Вип. 7 (23). – С. 452–466.

9. Огар Е. Особливості реклами і промоції видань для дітей / Е. Огар // Журналістика, філологія та медіаосвіта: зб. наук. праць: у 2 т. – Полтава: Освіта, 2009. – Т. 2. – С. 231–237.

10. Скиба М. Книжкова справа в Україні: проблема системного підходу / М. Скиба // Друкарство. – 2006. – № 4. – С. 11–15.

11. Стецько М. І. Про стан ринку книжкової продукції в Україні / М. І. Стецько // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.14. – С. 361–366.

12. Столяр І. Наука про те, як продати книгу / І. Столяр // Книжковий огляд. – 2003. – № 5. – С. 96–102.

13. Судин А. Ю. Неоплачувані прийоми реклами у книжковій справі / А. Ю. Судин // Поліграфія і видавнича справа. – 2008. – № 1. – С. 102–108.

14. Судин А. Пропаганда книги. Спільне і відмінне / А. Судин // Поліграфія і видавнича справа. – 1999. – № 32. – С. 180–185.

15. Теремко В. Читання як стратегічна проблема видавничої сфери / В. Теремко // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. – 2011. – № 3. – С. 153–173.

ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА ОРГАНИЗАЦИЮ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В ШКОЛАХ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Uzakova Zarina Furkatovna

*A branch of the Gubkin Russian State University
of Oil and Gas in Tashkent, doctor of philosophy (PhD)*

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE ORGANIZATION OF DISTANCE EDUCATION FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN SCHOOLS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Аннотация. В данной статье проанализирован процесс развития дистанционного образования в Республике Узбекистан в условиях пандемии, для учащихся образовательных школ, определены проблемные вопросы в данном направлении. Автором исследования предлагается введение термина инклюзивно-дистанционное образование характеризующий особенность процесса в получении образования детей с инвалидностью в общеобразовательных школах.

Annotation. This article had analyzed the development of distance education in the Republic of Uzbekistan in the context of the pandemic, for students of educational schools, and identifies problematic issues in this direction. The author of the study suggests the introduction of the term inclusive distance education, which characterizes the peculiarity of the process of obtaining education for children with disabilities in general education schools.

Ключевые слова: дистанционное обучение, коронавирус, цифровизация, инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, пандемия.

Key words: distance learning, coronavirus, digitalization, inclusive education, children with special educational needs, pandemic.

По оценкам ЮНЕСКО, более 1,5 миллиардов студентов в 165 странах не имели возможности посещать занятия в условиях распространения вируса COVID-19. Пандемия вынудила глобальное академическое сообщество обратиться к новым методам обучения, включая дистанционное и онлайн-обучение. Это оказалось не просто как для учащихся, так и для преподавателей, которые вынуждены преодолевать негативные эмоциональные, физические и экономические последствия заболевания, одновременно содействуя борьбе с распространением вируса, и объявление карантина была вынужденная мера правительства.

Согласно данным Worldometers на 12 декабря 2020 года общее количество зараженных составляет более 71 млн. человек, летальные исходы составляют 1,6 млн людей от числа зараженных¹⁸.

Ускоренная цифровизация стала проверкой на прочность для преподавателей и национальной системы образования. 11 марта 2020 года Всемирная Организация Здравоохранения (ВОЗ) официально объявила коронавирус пандемией. По данным Юнеско в мире "826 миллионов учащихся - половина из общего числа учащихся, - не посещающих школу из-за пандемии COVID-19, не имеют доступа к домашнему компьютеру, а 43%

(706 миллионов) не имеют доступа к Интернету в домашних условиях, в то время как цифровое дистанционное обучение используется для обеспечения непрерывности образования в подавляющем большинстве стран¹⁹.

И соответственно перед каждым государством встала проблема обеспечения непрерывности образования. Специальной республиканской комиссией Узбекистана с 16 марта 2020 года на карантин, были закрыты дошкольные, средние и высшие образовательные учреждения.

Республика Узбекистан как и большинство стран мира перешло на дистанционное обучение в виде радиовещания, онлайн платформ и трансляции уроков через телевидение. На сегодняшний день в Республике Узбекистан 6,1 млн. школьников, более миллиона учащихся средних специальных образовательных учреждений, 297 689 студентов.

Министерство высшего и среднего специального образования начало формирование онлайн ресурсов по стандартам высшего образования и запустило телеграм-канал EDUUZ онлайн, где также публикуется информация о последних изменениях в сфере образования и размещаются материалы для самообразования, информация о конференция,

¹⁸ <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

¹⁹ <https://ru.unesco.org/news/glubokiy-cifrovoy-razryv-v-distancionnom-obuchenii>

видеоуроки, даны ссылки на электронную библиотеку. Вместе с тем, продолжается процесс формирования более 3500 электронных учебников по различным дисциплинам, которые размещаются на сайте «Инновацион кутубхона».

Родителям воспитанников дошкольных образовательных организаций и учащихся начальных классов общеобразовательных школ во время пандемии был предоставлен ежегодный отпуск, в том числе и для проработавших менее 6 месяцев. Запрещено расторжение по инициативе работодателя трудового договора с работником, являющимся родителем (лицом, его заменяющим, опекуном, попечителем) ребенка, зараженного коронавирусной инфекцией или помещенного в карантин, а также не достигшего 14-летнего возраста. Для лиц, осуществляющих уход за детьми в возрасте до 14 лет, выплачиваются пособия по временной нетрудоспособности в размере 100 процентов от средней заработной платы.

Кроме того, согласно указу, гарантируется своевременная выплата заработной платы работникам дошкольных, общих средних, средних специальных и высших образовательных учреждений, спортивных и культурных учреждений, финансируемых из Государственного бюджета и приостановивших свою деятельность.

Самым верным решением в данной ситуации стало всеобщее сплочение и оказание полной взаимной поддержки образовательных министерств и профессорско-преподавательского состава, в создании телеуроков в разрезе всех классов на трех языках с инклюзией (сурдоперевод). Стоит отметить, что в день в среднем записывались почти 100 видео уроков.

В новом Законе Республике Узбекистан «Об образовании»²⁰ в статье 16 отражен вопрос дистанционного обучения, в условиях пандемии данное обучение стало весьма актуально и показало возможности для обучения каждого образовательного учреждения и технические возможности учащихся, студентов и преподавателей. Эпидемиологическая ситуация в стране, послужило поводом для развития дистанционного обучения, включая инклюзивно-дистанционного образования.

В республике Узбекистане 92 064 детей с инвалидностью, которые также нуждаются в обучении в условиях пандемии. Статистические данные свидетельствуют о ежегодном росте численности детей с инвалидностью в республике, в связи с чем возрастает и потребность в подготовке педагогов в целях обеспечения полноценной образовательной интеграции детей с инвалидностью. В условиях пандемии Республикой Узбекистан предприняты ряд мер, по обеспечению детей с инвалидностью образованию в дистанционном формате.

По инициативе Союз молодежи совместно с телеканалом МУ5 были подготовлены видеоролики для детей и с переводом на жестовой язык. Главное управление внутренних дел Ташкента также подготовило предупредительный видеоролик с переводом на жестовой язык.

Со 2 апреля телеканал UzReport TV в партнерстве с представительством ПРООН в Узбекистане начал транслировать брифинги по коронавирусу с сурдопереводом. Кроме того, ПРООН в Узбекистане совместно с правительством напечатали постеры на шрифте Брайля, чтобы поддержать людей с инвалидностью по зрению во время пандемии COVID-19.

Однако несмотря на ускоренную подготовку и к переходу на дистанционное обучение государства в целом, и создаваемые условия для обучения, общество оказалось ни морально, ни материально не подготовлено к полной цифровизации обучения.

Для обоснования данной гипотезы в качестве объекта исследования выбраны 10 общеобразовательных школ. В ходе изучения деятельности общеобразовательных школ г.Ташкента выявлено следующее:

- дистанционное обучение проходило в большинстве случаев в домашних условиях через телеграмм, ввиду того, что у некоторых детей отсутствуют компьютеры;
- отсутствие доступного беспроводного Интернета на все территории школы;
- отсутствие современного компьютерного класса, а наличие только 4-5 работающих компьютеров старой модели, в каждой школе имеется дисциплина информатика, но в одной школе не имеется ни одного компьютера;
- в середине учебного года имеются вакантные должности преподавателя по информатике;
- острая нехватка преподавателей с русским языком обучения по дисциплинам математика, физика, химия;
- для обеспечения досуга учащихся в некоторых школах отсутствует художественная литература;
- в школьных учебниках материал изложен в сложной и недоступной для ребенка форме.

Опрос среди учителей и директоров школ показал, о необходимости повышения квалификации по вопросам инклюзивного образования, ввиду того что из 10 изучаемых школ в 5 школах обучаются дети имеющие инвалидностью. Только одна школа из 10 имела пандус ориентированный для въезда человека на инвалидной коляске или какого либо другого физического ограничения. Обучение детей с инвалидностью в данных школах проходят на дому в виду наличия пандемии.

²⁰ Lex.uz Закон Республики Узбекистан «Об образовании». 23.09.2020 г. N ЗРУ-637

Следует отметить, что в общеобразовательной школе отсутствуют тьюторы для оказания содействия в обучении детям с инвалидностью. В целом процесс интеграции детей с инвалидностью в школах не подразумевает инклюзивное образование, так как необходимо создание не только условий для передвижения, но и обучения педагогов, разработка методики направленной на особенности каждого ребенка, ввиду того что в общеобразовательную школу принимаются для обучения и дети с нарушениями речи, передвижения, легкой формой ментальной и др. инвалидности.

Президентом Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёевым²¹ поставлена задача о повышении качества уровня подготовки учителей школ, и с этой целью каждому высшему учебному заведению закреплены школы, которые осуществляют учебно-методическую поддержку, повышают квалификацию в разрезе профилированного направления ВОО, организуют мастер классы для учащихся образовательных школ.

В целях развития инклюзивного образования в Узбекистане, совершенствования системы образования и воспитания детей с особыми образовательными потребностями, улучшения качества оказываемых им образовательных услуг, а также в соответствии с Указом Президента Республики Узбекистан от 29 апреля 2019 года № УП-5712 утверждена Концепция развития системы народного образования Республики Узбекистан до 2030 года²², Постановление Президента республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы образования и воспитания детей с особыми образовательными потребностями» утверждена Концепция развития инклюзивного образования в системе народного образования в 2020 — 2025 годах в которой определены цели, задачи, основные направления, среднесрочные и долгосрочные перспективные этапы развития инклюзивного образования, а также является основой для разработки программ и комплексных мер, направленных на развитие инклюзивного образования в Республике Узбекистан.

УДК 7.036

Usatenko Oksana Wołodymyriwna
Stypendystka Stypendium Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego
Wydział Socjologii, Uniwersytet Warszawski

OUTLINE OF THE HISTORY OF POLISH MURALISM

Usatenko Oksana Volodymyrivna
Holder of the International Visegrad Fund Scholarship,
Faculty of Sociology, University of Warsaw

ZARYS HISTORII MURALIZMU W POLSCE

Abstrakt. Artykuł rozpatrywa historię muralizmu w Polsce – bardzo rozpowszechnionego gatunku malarstwa ściennego. Na podstawie bogatego materiału w pracy była podjęta próba opisanie historycznego rozwoju sztuki muralizmu bez oderwania od kolejności zmiany okresów historycznych Polski. Szczególną uwagę zwrócono również na funkcje muralu, które zostały nałożone na nich przez obywateli miasta.

Abstract. The article is designed to cover the Polish history of murals – a famous and popular genre of walls painting. Being based on the rich material this work attempts to describe the historical development of muralism with the deep connection with the changes of its historical periods. Special attention also was paid to the functions that were superimposed on the murals by city dwellers.

Słowa kluczowe: murale, muralizm, public art, historia sztuki polskiej, sztuka uliczna.

Key words: murals, muralism, public art, history of Polish Art, street art.

Aktualność. Zjawisko kultury muralistycznej w przestrzeni miejskiej polskich miast istnieje już od lat. W tym czasie malarstwo ścienne przeszło kilka etapów transformacji i zyskało swoje lokalne cechy. Ze strony społeczeństwa teraz ponownie można prześledzić silny wzrost popytu na tego rodzaju

monumentalną kompozycję. Oprócz estetycznego lub reklamowego komponentów, malarstwo ścienne staje się odzwierciedleniem ostrych problemów społecznych lub narzędziem tworzenia pamięci zbiorowej. Zapotrzebowanie społeczne i wypełnianie przestrzeni

²¹ Указ Президента Республики Узбекистан «О мерах по развитию сфер образования и воспитания, и науки в новый период развития Узбекистана». 6 ноября 2020 г., № УП-6108 www.lex.uz

²² Постановление Президента республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему

совершенствованию системы образования и воспитания детей с особыми образовательными потребностями». 13 октября 2020 г., № 4860 www.lex.uz

publicznej coraz większą liczbą wzorcami muralizmu warunkują aktualność niniejszego artykułu.

Analiza najnowszych badań i publikacji.

Badaniu różnych aspektów historycznego rozwoju muralizmu w Polsce poświęcone są artykuły i monografie m.in. takich naukowców jak A. Gralińska-Toborek [7], S. Frąckiewicz [5], Ł. Biskupski [2], A. Stasiak [18], A. Kmiec [9], R. Roskowiński [13], M. Rutkewicz [3, 4, 14, 15, 16, 17], I. Jażdżewska [8], E. Dymnej [3, 4].

Obiektem niniejszego badania występuje rozwój historyczny sztuki muralu (która rozpatrywana jest jako integralna część kultury wizualnej miasta) na terenach dzisiejszej Rzeczypospolitej Polski.

Głównym celem pracy jest przedstawienie bardzo krótkiego zarysu historii muralizmu w Polsce.

Granice chronologiczne badania obejmują okres od przełomu XIX-XX wieku do początku XXI wieku. Chociaż historyczne korzenie sztuki muralizmu w świecie związane są przede wszystkim z Meksykiem i Irlandią Północną [6], w Polsce murale w ich najbardziej bliskim do współczesnego znaczenia sensie pojawiają się w latach 60-tych XX wieku. Mimo tego, część polskich badaczy wymieniają nieco inne początki tego fenomenu w kraju nad Wisłą [11].

Wybór dolnej i górnej granicy chronologicznej jest uzasadniony rozwojem tradycją muralizmu w Polsce, jak i powstaniem w miastach nowych murali o różnej zawartości w czasach teraźniejszych.

Prezentacja materiału. Malarstwo ścienne, wraz z innymi, bardziej klasycznymi środkami przekazywania informacji, jest nie tylko jednym z najciekawszych pod względem wyboru ewentualnych ścieżek analizy narzędziem komunikacji między ludźmi, lecz także stosunkowo nową formą dzisiejszej twórczości artystycznej. Wielkoformatowe rysunki ściene, które pojawiają się za zgodą władz (ogólnie rzecz biorąc w taki bardzo krótki i nieco przesadzony sposób można ująć pojęcie muralu) w celu reklamowania czegoś, upiększania pobliskiego terytorium lub podniesienia kwestii o charakterze ostrospołecznym, mogą przekazywać różne przesłania za swoją treścią oraz pełnić absolutnie odmienne funkcje (opisowi idealnych typów funkcji malowideł ściennych mógłby być poświęcony osobny artykuł).

Według opinii badaczki sztuki ulicznej Agnieszki Gralińskiej-Toborek, mural jest «najbardziej widocznym rodzajem street artu, ze względu na swój rozmiar». Pisząc o muralach, badaczka historii sztuki miała na myśli «zewnętrzne malarstwo ściene», które powstaje zwykle na pustych bocznych ścianach kamienic, magazynów czy fabryk, nieplanowanych jako reprezentacyjne. Ich uwidocznienie związane jest zwykle z jakąś zmianą, na przykład wyburzeniem sąsiedniego budynku. Pozbawione ozdób i podziałów architektonicznych (gzymśów, kolumn, okien) pozostają wprawdzie widoczne, ale są nieatrakcyjne, nie przyciągają wzroku. Dlatego żeby niewyposażona przestrzeń nie razila swoją nieostosownością i pustką, władze miast i osoby prywatne chętnie oddają takie ściany artystom, aby oni, uwidaczniając swoją sztukę, czynili je niewidocznymi [7, s. 150-151]. Sebastian

Frąckiewicz – znawca fenomenu ilustracji polskiej, podczas wywiadu z jednym malarzem ulicznym usłyszał, że gdyż muraliści traktują ściany jako płótno, ich odpowiedzialność polega na tym, aby zostawić po sobie jak najlepszy obraz [5, s. 249].

Taka elastyczność formy jak ogólnie sztuki ulicznej, tak i w szczególności sztuki muralu pozwala wkladać w nią różne treści. W związku z tym, na uwagę zasługuje pochodzenia i stopniowego rozwoju muralu na terenach współczesnej Polski.

Sięgając w przeszłość, w kontekście polskim według części badaczy historii muralu jego korzenie sięgają okresu przedwojennego. Aleksandra Łuczak-Brydak posuwa jeszcze dalej granice chronologiczne, i mówi, że początek bumu reklamowego na ziemiach polskich sięga lat 60. XIX w. Jeżeli chodzi o mural reklamowy, według niej, to jego występowanie było następnym krokiem po używaniu reklamowych słupów, zwłaszcza w wielkich miastach Polski, «pojawiały się też murale reklamowe malowane na dużych ścianach najwyższych, najczęściej odwiedzanych budynków» [5, s. 249].

Opierając się na opinii historyka sztuki Michała Warda badaczka pisze, że już w 1939 r. reklama polska osiągnęła „europejski” poziom. Anna Kondek-Dyoniziak też nazywała dwudziestolecie międzywojenne – czasem formatywnym dla polskiej reklamy [11]. Trzeba jednak zauważyć, że taki pogląd jest mniej akceptowany, niż opinii tych badaczy, którzy upatrują początki murali w czasach dojrzałego lub późnego PRL-u. Jednak ten pogląd nie jest dominujący, ponieważ większość naukowców jest skłonna rozpocząć historię polskich murali od wskazania wielkoformatowych malowideł ściennych z epoki PRL-u.

Jednak, przekonanie o tym, że reklama wizualna w Polsce przedwojennej często korzystała z muralów jako narzędzia skutecznej promocji jest pozbawione poważnych argumentów. Zapoznanie się ze starymi zdjęciami oraz z kroniką nie daje podstaw do rozważania o rozwoju i rozpowszechnianiu tej formy sztuki. Jednym z popularnych przykładów takich malowideł (ze względu na to, że inaczej przebiegały polskie granice przedwojenne) był olbrzymi obraz środków do prania «Alboril» na ulice Bytomskiej w Chorzowie, zdjęcie w Internecie którego ma zamiar zilustrować omawiany punkt widzenia [1]. Warto jednak podkreślić, że do 1945 roku miasto znajdowało się w granicach Niemiec. Jeżeli chodzi o miasta, które przed II wojną światową stanowiły część Polski, to niewiele jest dowodów na istnienie murali. Funkcję reklamową, którą często teraz prowadzą malowidła ściene, pełniły dużo częściej plakaty lub afisze wielkoformatowe.

Anna Natalia Kmiec pisała o różnych funkcjach malowidła ściennego. Wpierw wskazuje murale, które w swym pierwotnym zamyśle pełniły funkcję zdobniczą i reklamową, były to murale z początków XX wieku. W okresie PRL-u zaczęły zaś pełnić funkcje informacyjne. Nie można było przypisać im wówczas tylko funkcji reklamowej – braki towarów na rynku, a co za tym idzie – niska konkurencja, nie wymuszały konieczności promowania dóbr, które i tak

były pożądane. Zwykle manifestowały i potwierdzały obecność na rynku monopolisty (np. PZU), który i tak reklamy nie potrzebował, by władać rynkiem [9, s. 135-169].

Bardziej popularną jest wersja wskazywania pochodzenia muralu na lata po II wojnie światowej.

Szereg autorów oddaje palmę pierwszeństwa Łodzi. Przyczyny sukcesu murali w tym mieście próbowały wyjaśnić Anna Stasiak w publikacji «Mural i jego rola w przestrzeni zurbanizowanej» [18, s.86] i Iwona Jażdżewska w artykule «Mural jako atrakcja turystyczna w mieście poprzemysłowym – przykład Łodzi» [8, s. 47]. Łódź nie uległa takiemu zniszczeniu podczas II wojny światowej jak inne miasta (Gdańsk czy Warszawa), i nawet zachowała XIX-wieczny układ ulic. W wyniku zmiany potrzeb komunikacyjnych i z powodu ciasnoty w centrum, postanowiono było wyburzyć niektóre z narożnych kamienic. Jak już wspomniano, po tych zabiegach pojawiło się wiele pustych ścian, na których powstały różnego rodzaju murale reklamowe. Początkowo powstające dzieła były indywidualnymi pracami, niekoniecznie współgrającymi ze sobą [18, s. 85]. Jednak ważną rzeczą było to, że miejsca lokowania malowideł były jednymi z najbardziej eksponowanych fragmentów budynków. W taki sposób Anna Stasiak jasno sprecyzowała podejście, według którego pierwsze wielkoformatowe murale powstawały w mieście na końcu lat 50 XX wieku [18, s. 85]. Doktor sztuk pięknych, założyciel Gdańskiej Szkoły Muralu R. Roskowiński też podkreślał, że mural artystyczny w Polsce pojawił się w latach 50., kiedy to grupa artystów związana z gdańską ASP postanowiła stworzyć na nowodekoracje kamienic na odbudowywanym gdańskim Starym Mieście. Działalność tego zespołu w latach 50. i 60. Wpłynęła na sposób kształcenia studentów na tamtejszej uczelni. Roskowiński zwraca też uwagę na niemal zapomnianych twórców murali artystycznych z lat odbudowy kraju, wykonujących swe prace głównie w obszarach staromiejskich i w budynkach użyteczności publicznej [14].

Iwona Jażdżewska z Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego także wskazuje na Łódź jako ośrodek o największej liczbie murali, koncentruje się na muralach jako narzędziach reklamowych z lat 60. XX wieku). Łódź była wówczas ośrodkiem przemysłu włókienniczego i odzieżowego, dlatego wiele spośród 200 murali z tego okresu prezentowało właśnie te zakłady przemysłowe. Na przykład Zakłady Przemysłu Jedwabniczego „Pierwsza”, Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego „Olimpia” lub „Lido”, Zakłady Przemysłu Bawełnianego im. Armii Ludowej „Alba”, Fabryka Dywanów „Dywilan”. Autorami projektów byli absolwenci wyższych szkół plastycznych, m.in. Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Łodzi. Najbardziej znanymi artystami z tego okresu byli: Andrzej Feliks Szumigaj, grupa Arabski–Jaeschke–Tranda, Zdzisław Fryczka, Zbigniew Łopata, Bogumił Łukaszewski i Roman Szybilski [8, s. 45-57].

Bartosz Stępień uważa że w historii murali czasów PRL-u można wyróżnić trzy generacje. Pierwsze reklamy, malowane w latach 60 i na początku lat 70 XX wieku, cechowały się pewną infantylnością i dosłownością. Na przykład, gdy reklamowano sklep obuwniczy, to na ścianie pojawiał się but, a gdy sklep AGD mural przedstawiał garnki, czajniki itp. Pojawiały się wówczas problemy, gdyż figurę obłą bardzo trudno przedstawić na muralu, głównie z powodu ograniczonej liczby kolorów i odcieni. Rysunki zatem upraszczano, figury spłaszczone [19, s. 14-15]. Warto zauważyć, że współczesne murale, w przeciwieństwie do swoich prekursorów, dysponują znacznie szerszą różnorodnością kolorów i odcieni. Jeszcze jednym problemem było to, iż na jednej reklamie usiłowano przedstawić całą ofertę sklepu, co powodowało wizualne przeładowanie projektu [19, s. 14].

Następna generacja murali zagościła na łódzkich ścianach w latach 70. Ówczesne projekty pozbawione były dosłowności, ale ich forma nadal pozostawała w pewnych ryzach. Najczęściej odwoływały się do produktu, który reklamowały, ale czyniły to w sposób wyrafinowany, subtelny. Kierowano się założeniem, by reklama miała cechy wspólne z produktem oferowanym przez dane przedsiębiorstwo, nawet w sferze symbolicznej. Zgodnie z Stępieniem, taka koncepcja reklamowania danego produktu czy usługi stwarzała nowe możliwości dla autorów murali, którzy zyskiwali większą swobodę twórczą. Jednocześnie narzucała pewne ograniczenia, gdyż liczba motywów, związanych z danym produktem była niewielka [19, s. 14].

Ostatnia generacja murali z czasów Polski Ludowej cechowała się rozmachem i syntetycznością. W tym okresie stawiano na rozwiązania formalne, geometryczne i pozbawione nawiązań do reklamowanego produktu. Bartosz Stępień pisał o fackie, «że projekty tworzone od połowy lat 70. miały charakter na tyle uniwersalny, że te same grafiki można było zastosować zarówno do reklamowania zakładów włókienniczych, jak i sklepów z artykułami gospodarstwa domowego» [19, s. 14]. Można mówić o tym, że z punktu widzenia promocji taka taktyka mogła być błędna, jednak biorąc pod uwagę prostszy sposób wykonania, mogło to ułatwić pracę artystom i władzom miejskim, które były zainteresowane zagospodarowaniem przestrzeni miejskiej.

Wartym odnotowania, choć pozbawionym kontynuacji wydarzeniem w historii muralizmu w Polsce były Lubelskie Spotkania Plastyczne. Odbywały się 1976-1978 z inicjatywy Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. W ramach tego projektu, którego zdaniem była „integracja sztuk plastycznych w środowisku urbanistycznym”, na osiedle tego miasta artyści stworzyli rzeźby i murale, które nawet dziś uznalibyśmy za bardzo nowoczesne [15, s. 13].

Po stanie wojennym nastąpiły czasy kryzysu i stagnacji, zmniejszyła się także liczba zamówień na wielkoformatowe reklamy. Jak przypuszcza Stępień, ludzi drażnił fakt, iż promowano produkty, których prawie nie można było dostać.

Koniec ery komercyjnych murali z czasów PRL-u przypada na przełom lat 80. i 90. [19, s. 16]

Według Stępnia, wkrótce projekty o przeważnie artystycznej treści ustąpiły miejsca bardziej komercyjnym malowidłom. Było to spowodowane wprowadzeniem wysokich opłat za dzierżawę metra kwadratowego ściany. W centrum miasta, na starych reklamach malowano nowe, ale w innych miejscach murale z poprzedniej epoki pozostały. Według opinii Stępnia, znaczna ich część, została zlikwidowana poprzez zamalowanie [19, s. 16]. Jednak takie podejście badacza łódzkich murali nie w najlepszy sposób łączy się z faktem, że w PRL-udominującymi muralami były komercyjne murali firm państwowych.

Wymienione opinie nie wyklucza innych koncepcji, formułowanych na przykładach innych miast. Są autorzy dla których, to właśnie niekomercyjny zaangażowany społecznie i nielegalny charakter malowideł jest tym co wyróżnia murale. Zgodnie z twierdzeniem Marcina Rutkiewicza, prawdopodobnie pierwszym nielegalnym murałem w Polsce było malowidło warszawskiego licealisty Włodka Fruczka, wykonane w 1970 r. na ulice Grzybowskiej przedstawiające niejednoznaczne postaci upadających ludzi, które wyciągają dłonie ku słońcu. Jednak pomimo rozpowszechnionej opinii na temat tego dzieła, jako jednego z pierwszych przykładów społecznego muralizmu na terenie Polski, otwarte pozostaje pytanie, o ile warto jest zaliczać go do tego rodzaju sztuki. Różnica polegała przede wszystkim na komponencie technicznym i dlatego, że ono zostało wykonane w celu krytyki panującego reżimu komunistycznego. W 1987 r., student Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Szymon Urbański nielegalnie namalował kilka obrazów na filarach mostu Grota-Roweckiego, za co przyplacił dwudniowym aresztem. Urbański twierdził także, że jego koledzy ze studiów jeszcze wcześniej malowali murale na Murze Berlińskim [14].

Natomiast jeśli chodzi o polski mural artystyczny, który powstał w czasach III Rzeczypospolitej (współczesne państwo polskie jest oficjalnie określane takim mianem dopiero po użyciu nazwy w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej od 1997 roku), to tutaj trzeba zacząć od już wspomnianego powyżej Marcina Rutkiewicza – entuzjasty polskiego street artu, kuratora galerii Projekt 40/40 [17], autora czterech książek związanych ze street art i sztuką uliczną [3, 4, 13, 16]. Ten malarz wywodzi swój rodowód od Rafała Roskowińskiego, który już w 1991 roku tworzył w Trójmieście pierwsze legalne, wielkopowierzchniowe produkcje tego typu. R. Roskowiński, absolwent gdańskiej Akademii Sztuk Pięknych, był także pomysłodawcą dwóch inicjatyw fundamentalnych dla dzisiejszej kondycji muralu w Polsce: projektu Węzeł Kliniczna (1996) i Festiwalu Malarstwa Monumentalnego na gdańskiej Zaspie (1997). Oba te projekty twórczo rozwinął w późniejszych latach Piotr Szwabe, a na Zaspie i Węzle Kliniczna swoje pierwsze szlify zdobywała duża część dzisiejszych polskich twórców murali, wywodzących się ze świata wringingu i street artu [17]. Obrazy na ścianach szczytowych

bloków powstały w Gdańsku na Zaspie w celu upamiętnienia tysiąclecia miasta [2, s. 158].

Zwolennikiem nieco bardziej współczesnej teorii powstania muralu w Polsce jest też Łukasz Biskupski, który uważał że chociaż malarstwo wielkoformatowe w polskich miastach istniało już wcześniej, ale dekady temu występowało w innym kontekście. Innymi słowy, uczony, nie wyrażając *explicitie* innej definicji muralu, miał na myśli nieco inny, węższy, sposób rozumienia tego zjawiska. Badacz kultury audiowizualnej z Gdańska przytacza Rafała Roskowińskiego, który wyznacza role pozostałych ściennych reklam z okresu PRL, jako przykładów dziedzictwa kulturowego. Także R. Roskowiński wspominał: „Inspiracją były widoki, które zapamiętałem z czasów słynnej mszy papieskiej w 1987 roku, gdy na tamtejszych blockach wisiały olbrzymie, robione przez mieszkańców transparenty i aplikacje z hasłami religijnymi i antykomunistycznymi albo z naiwnymi postaciami świętych. Oglądając te widoki jako student, po raz pierwszy zrozumiałem, jak ten wielki format, wszystko jedno, dobry czy zły, niezwykle mocno działa” [13, s. 38]. Jednak tutaj warto zauważyć, że według oceny Biskupskiego, tych działań nie można sytuować w tej samej co street art (w jego teraźniejszym sensie) konfiguracji dyskursywno-społecznej. Natomiast naukowiec uważa, że murale jako zjawisko streetartowe dotarły do Polski z zagranicy nawet nie pod koniec lat 90., a dopiero w pierwszej dekadzie 2000 w ramach sieci społecznej skupionej wokół fotologów [2, s. 159].

Ważnym impulsem dla rozwoju polskiego muralu i jego upowszechnienia była i jest organizacja festiwalu. To tworzą wokół siebie wyjątkowe środowisko artystów.

Jednymi z pierwszych wydarzeń, w ramach którego swój warsztat szkolili obecni twórcy murali w Polsce były Projekt Węzeł Kliniczna 1996 roku oraz Festiwal Malarstwa Monumentalnego na gdańskiej Zaspie w 1997 [18, s. 86]. Międzynarodowy festiwal 1997 roku był zorganizowany w ramach obchodów tysiąclecia Gdańska.

Jak jest opisane na stronie Instytutu Kultury Miejskiej (Instytucja Kultury miasta Gdańska) Festiwal Monumental Art na gdańskim osiedlu Zaspia był imprezą cykliczną organizowaną do roku 2016, która do czerwca 2011 towarzyszyła kandydaturze Gdańska i Metropolii do tytułu Europejskiej Stolicy Kultury [10]. Była to inicjatywa lokalna mająca na celu ożywienie przestrzeni blokowiska oraz umożliwienie mieszkańcom codziennego obcowania ze sztuką. Co roku powstawały przynajmniej cztery obrazy ścienne w wybranej tematyce, które stworzyły unikatową kolekcję łączącą murales z graffiti. Celem Festiwalu było stworzenie zintegrowanej galerii malarstwa monumentalnego oraz budowanie największej w Europie kolekcji prac malarstwa wielkoformatowego uznanych artystów ze świata [10]. Warto wskazać że w ujęciu historycznym te festiwale skutecznie wpisują się w początek epoki *public artu* i wykorzystywanie murali w celu symbolicznej gentryfikacji przestrzeni miejskiej.

2002 roku, odbył się w Łodzi pierwszy Międzynarodowy Festiwal Graffiti – Meeting of Styles [12]. Była to impreza organizowana od pięciu lat w różnych europejskich miastach, m.in. w Paryżu, Berlinie, Kopenhadze, Zagrzebiu, goszcząca również w wielu miastach świata. W jej trakcie zamalowano ponad 2,5 tys. m² ścian dawnej hali fabrycznej. Rok później prezydent miasta nie wydał zgody na przeprowadzenie w Łodzi II edycji festiwalu [12].

W latach 2004–2006 wznowiono festiwal, a uczestnikom oddano do dyspozycji m.in. 200-metrowy mur przy dworcu Łódź Kaliska oraz w innych częściach miasta. Mury zamalowały osoby z różnych krajów, m.in. z Niemiec (Stohead, DaddyCool, Cazo, Dome), Hiszpanii (Okuda), Węgier (Breakone, Heat), Białorusi (Pour), Anglii (Connor, Xenz), Portugalii (Kayo Klit, Kraft, Bugster), Szwajcarii (Nada One), Francji (Marco) [12].

Po rocznej przerwie w latach 2008–2010 zorganizowany został w Łodzi Outline Colour Festival, w ramach którego amerykańscy malarze z Nowego Jorku z grupy TatsCru namalowali kolejny mural wielkoformatowy. Miłośnicy streetartu z Polski i zagranicy (Maclain z Niemiec, NDEC z Japonii, Cactus& Maria i Macsz z Włoch, Hemper z USA, Stan z Rosji, Pornostars z Hiszpanii) realizowali swoje pomysły na murach m.in. na terenach stuletniej dawnej fabryki Juliusza Kindermanna przy ulicy Łąkowej, która w okresie II wojny światowej była filią Fabryki Telefunken, na garażach, a także betonowych płytach w parku Baden-Powella. Dodatkową atrakcją było malowanie tramwaju, autobusów łódzkiego MPK oraz wagonów kolejowych. Jego organizatorzy zadbałi również o atrakcje związane z muzyką hip-hop, a także breakdance, beatboxing i rap) [12].

W tym samym czasie w 2009 r. powstała w Łodzi Fundacja Urban Forms, której działalność ogniskuje się wokół szeroko pojętej kultury miejskiej, zajmuje się organizacją, promocją oraz wspieraniem inicjatyw artystycznych, edukacyjnych i społecznych [2, s. 158]. Celem, jaki postawiła sobie fundacja, jest nasycenie tkanki miejskiej sztuką uliczną. Galeria, która powstaje pod jej auspicjami staje się wizytówką i unikatową atrakcją turystyczną Łodzi. Co roku jesienią organizowane są festiwale, podczas których w krótkim czasie powstają nowe murale [20].

Od 2010 roku trwało ty okres muralu artystycznego w Polsce, panuje swoista moda na tego typu prace. Praktycznie w każdym większym mieście odbywa się jakiś festiwal street artu, w ramach którego wykonywanych bywa każdorazowo nawet kilkanaście wielkopowierzchniowych malowideł.

Wraz z ekspansją muralizmu w Polsce, rozszerza się krąg tematów, które ten rodzaj sztuki podnosi, rośnie asortyment zasobów artystycznych i umiejętność artystów. Trudno nie zgodzić się z Marcinem Rutkiewiczem, który pisał o tym, że pomijając wszelkie kontrowersje i zadrażnienia, które pojawiają się w naturalny sposób w trakcie realizacji projektów tak bardzo widocznych w przestrzeni publicznej i pochłaniających tak wiele publicznych pieniędzy „współczesny polski mural artystyczny ma

się coraz lepiej, a jego twórcy stali się artystami cenionymi na świecie” [15, s.15]. I dalej: „Z pewnością będzie on znakiem rozpoznawczym przełomu pierwszej i drugiej dekady XXI wieku, tak jak stare murale reklamowe są znakiem rozpoznawczym złotych lat PRL-u. Moda na ten rodzaj prac za jakiś czas przeminie, prawdopodobnie też znacznie trudniej będzie pozyskać budżet konieczny do realizacji takiego przedsięwzięcia, jednak z pewnością za kilkanaście czy kilkadziesiąt lat współczesne polski malarstwo monumentalne znajdzie zasłużone miejsce w podręcznikach historii sztuki” [15, s. 15]. Jak wynika z poprzedniego podrozdziału uczestnicy dyskursu muralu robią nacisk na różne atrybuty tego rodzaju sztuki, co powoduje z kolei trudności przy próbach teoretycznego uogólnienia.

Wnioski. Malarstwo ścienne można uważać za rodzaj sztuki oraz narzędzie komunikacji między ludźmi. Muralizm jako gatunek sztuki malarskiej powstał w Polsce na przełomie XIX i XX wieków, chociaż i stał rozpowszechnionym zjawiskiem dopiero w latach 60. XX wieku.

Po powstaniu ten fenomenu przeszedł przez kilka fal rozwoju i transformacji. Od początku lat dwutysięcznych w wielu miastach kraju zaczęły pojawiać się festiwale malarstwa ściennego, które zaświadczyły, że zjawisko muralu stało się dość popularne w całej Polsce. Popularność murali utrzymuje się w Polsce do dziś. Powodem tego jest duża liczba zadań i funkcji, które przypisane są muralom. Malowidła ścienne mogą różnić się między sobą za znaczeniem i zadaniem – zmieniać się od przejawów oddolnych inicjatyw artystycznych, przez murale komemoratywne, do murali reklamowych i takich, które ma na celu po prostu podnieść estetykę otoczenia.

Bibliografia

1. Archiwum Cyfrowe, Chorzów. Ulica Bytomska. Widoczna reklama środków do prania Alboril // [Audiovis.nac.gov.pl, https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/28794/](https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/28794/) [dostęp 2020-01-15].
2. Biskupski Ł. Prosto z ulicy. Sztuki wizualne w dobie mediów społecznościowych i kultury uczestnictwa street art / Łukasz Biskupski // Fundacja Bęc Zmiana, Instytut Kultury Polskiej UW, Warszawa, 2017. – 224 s.
3. Dymna E., Rutkiewicz M. Polski street art 2. Między anarchią a galerią / Elżbieta Dymna, Marcin Rutkiewicz // Carta Blanca, Warszawa, 2012. – 376 s.
4. Dymna E., Rutkiewicz M., Polski street art / Elżbieta Dymna, Marcin Rutkiewicz // Carta Blanca, Warszawa, 2010. – 376 s.
5. Frąckiewicz S. Żeby było ładnie. Rozmowy o boomie i kryzysie streetartu w Polsce / Sebastian Frąckiewicz // Galeria Arsenał, Białystok, 2015. – 368 s.
6. Cañero J., Benito T. „Words Through Walls”: Chicano and Northern Irish Mural Traditions in Perspective / Julio Cañero, Tamara Benito // *Oceanide*, Número 11, Enero 2018,

<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6793664.pdf> [dostęp 2020-01-16].

7. Gralińska-Toborek A. Graffiti i street art. Słowo, obraz, działanie / Agnieszka Gralińska-Toborek // Wydawnictwo uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019. – 284 s.

8. Jażdżewska I. Mural jako atrakcja turystyczna w mieście poprzemysłowym – przykład Łodzi / Iwona Jażdżewska // *Turyzm*, nr 27/2, 2017. – s. 45-57.

9. Kmieć A. N. Napis w przestrzeni miasta (street art, mural i graffiti). Studium porównawcze Torunia i Łodzi / *Kmieć* Anna Natalia // *Rocznik Toruński*, T. 42., 2015 – s. 135-169.

10. Kolekcja malarstwa monumentalnego // ikm.gda.pl <http://ikm.gda.pl/projekt/kolekcja-malarstwa-monumentalnego/> [dostęp 2020-01-15].

11. Kondek-Dyoniziak A. Dwudziestolecie międzywojenne – czas rozwoju polskiej reklamy / Anna Kondek-Dyoniziak // <https://dzieje.pl/rozmaitosci/dwudziestolecie-miedzywojenne-czas-rozwoju-polskiej-reklamy> [dostęp 2020-01-14]

12. Meeting of Styles. Blog of Lodz // [Meeting of styles.com](http://Meetingofstyles.com), <https://www.meetingofstyles.com/blog/lodz-poland/> [dostęp 2020-01-16].

13. Roskowiński R., Rutkiewicz M. Rafał Roskowiński: autoportret z murałem / Rafał

Roskowiński, Marcin Rutkiewicz // *Instytut Kultury Miejskiej*, Gdańsk 2012. – 96 s.

14. Rutkiewicz M. Street art w Polsce / Marcin Rutkiewicz // *Miesięcznik Znak.com.pl*, <http://www miesiecznik.znak.com.pl/7102014marcin-rutkiewiczstreet-art-w-polsce/> [dostęp 2020-01-22]

15. Rutkiewicz M., Murale w Polsce / Marcin Rutkiewicz // A. Wołodźko, *Czytając mury*. Książka fotograficzna, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk, 2013. – 166 s.

16. Rutkiewicz M., Sikorski T. Graffiti w Polsce 1940-2010 / Marcin Rutkiewicz, Tomasz Sikorski // *Carta Blanca*, Warszawa, 2012. – 272 s.

17. Rutkiewicz M. Wirtualna Polska / Marcin Rutkiewicz // <https://ksiazki.wp.pl/marcin-rutkiewicz-6150460845450881c> [dostęp 2020-01-22]

18. Stasiak A. Mural i jego rola w przestrzeni zurbanizowanej / Anna Stasiak // *Integracja sztuki i techniki w architekturze i urbanistyce*, Tom IV/II, Wydawnictwo Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego, Bydgoszcz, 2016. – s. 83-91.

19. Stępień B. Łódzkie murale. Niedoceniona grafika użytkowa PRL-u / Bartosz Stępień // *Księża Młyn* Dom Wydawniczy, Łódź 2010. – 64 s.

20. Urbanforms.org // Strona Główna, [Urbanforms.org](http://www.urbanforms.org/), <http://www.urbanforms.org/> [dostęp 2020-01-18].

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Alena Salei²³, Liudmila Tsarova²⁴

INITIATIVES FOR RENOVATION OF BELARUSIAN CORPORATE LAW

Abstract. The article analyzes the innovations and planned amendments to the legislation on legal entities in Belarus, provides their critical assessment from the standpoint of doctrine and practice, demonstrates through a comparative analysis the specificity of Belarusian approaches among others in relation to the Member States of the Eurasian Economic Union. The authors positively evaluate the initiatives on renovation of the Belarussian corporate law in terms of conflict of laws and filling the gaps in law on economic companies. However, the authors criticize some proposals on systematics of legal entities and indecisiveness in terms of modernization of legal regulation of joint stock companies.

Keywords: civil law of Belarus, corporate law, legal entity, economic companies, status of a legal entity, law applicable to the contract for the exercise of rights of a company participant.

Introduction. The current processes of updating of the basic legal regulations that define legal status of legal entities objectively predetermine the question about the state and prospects of corporate law in Belarus²⁵ in the context of global trends.

The Law “On Amendments to Laws on Economic Companies”²⁶ (hereinafter, the Law of 5 January 2021) was passed on 5 January 2021 and will apply as of 28.04.2021. It introduces amendments to three pieces of legislation, namely: the Civil Code of the Republic of Belarus (hereinafter, “Civil Code”), the Law “On Economic Companies” (9 December 1992) and the Law “On Securities Market” (5 January 2015).

The Civil Code, adopted in 1998 and enshrining the basics of legal regulation of all types of legal entities, is under a cross-cutting complex revision. The practice of application, introduction of new civil law institutions and unification of legislation in the Eurasian Economic Union (hereafter – EAEU) Member States are the normatively established tasks of the revision and improvement of the Civil Code, including regulations on legal entities. The expected results of the renovation are presented in the Draft Law of the Republic of Belarus “On Amending Certain Codes of the Republic of Belarus”²⁷.

Finally, at the end of 2019, a Draft Law on state registration and liquidation (termination of activity) of business Associations²⁸ was presented for public discussion. The draft law aims at comprehensive improvement of legal regulation of state registration and liquidation procedures for companies.

Based on general assessment of the current national legislation on corporate legal entities, the article analyzes the prospective directions of its substantive and conflict of laws regulation changes in the context of compliance with modern trends of corporate law development.

Systematics of Legal Entities. Initially, attention should be paid to the lack of literal categorical terminology of corporate law in the current national legislation. The Civil Code does not legalize such concepts as “corporation”, “corporate relation”, “corporate law”, “corporate governance”.

Within the framework of the Civil Code improvement, it is only proposed to expand the subject of civil law regulation by supplementing it with “relations connected with participation in legal entities or with their management”, i.e., in essence, with corporate relations. More significant changes in legalization of corporate law categories have not been planned.

As a consequence, typical for the Russian Federation issue of legalization of types classification of legal entities depending on the way of their management into corporate (whose founders have the right of participation (membership) in the entity and form its supreme body) and unitary (whose founders do not become participants and do not acquire membership rights) is not raised at this stage either. This is not only because of the debatable concepts in the doctrine and very different approaches in the Continental and Common law systems, but also due to

²³ PhD in Law, Associate Professor at the Department of Civil Law of the Law Faculty, Belarusian State University
E-mail: esalei@tut.by

²⁴ PhD in Law, Associate Professor at the Department of Civil Law of the Law Faculty, Belarusian State University
E-mail: Tsareva@bsu.by

²⁵ The emergence of corporate law in the Republic of Belarus with a fair degree of conventionality is associated with the acquisition of the status of an independent state in 1991.

²⁶ On Amendments to Laws on Economic Companies: Law of the Republic of Belarus, 5 January 2021 available in Russian at <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H12100095&p1=1&p5=0>.

²⁷ On Amending Certain Codes of the Republic of Belarus: Draft Law of the Republic of Belarus (2018), available at http://forumpravo.by/files/nczpi_zakon_proekt_izmenenija_v_kodeksi.pdf.

²⁸ On State Registration and Liquidation (Termination of Activity) of Business Associations (2019), available at https://forumpravo.by/files/Proekt_Zakon_Gosregistracija_i_likvidacija.pdf.

the unpreparedness of the national legislator for a comprehensive reform of the systematization of legal entities associated with the introduction of classification on this basis.

The classification of legal entities into commercial and non-commercial proposed by the Model Civil Code for the Member States of the Commonwealth of Independent States²⁹ and uncommon for non-CIS countries remains system forming in Belarusian legislation³⁰. The Civil Code retains the current approach to the criteria of classification of legal entities into commercial and non-commercial depending on the purpose of the activity and the possibility of profit distribution among participants (clause 1 of article 46 of the Civil Code).

In an attempt to implement at the Civil Code level the *numerus clausus* principle not only in relation to commercial but also for non-commercial legal entities, the authors of the draft law on amendments to the Civil Code proposed a reduced (compared to the current version³¹) list of five organizational and legal forms for commercial organizations as well as formed a closed list of 18 forms for non-commercial organizations.

The reduction of the number of forms of commercial organizations in Belarus is proposed by eliminating such a legal form as business partnerships. Authors of the draft amendments to the Civil Code excluded the possibility of creating a commercial organization in the form of a business partnership (general or limited) on formal grounds of irrelevance in practice. Namely, they stressed out that since the Civil Code came into force in Belarus only three business partnerships have been created (one general partnership and two limited partnerships)³².

Unfortunately, such consideration of practice seems to be superficial. A number of both objective and subjective circumstances predetermines the lack of demand for business partnerships. In particular, legislation restricts participation in business partnerships by allowing only individuals registered individual entrepreneurs and (or) commercial organizations to be participants in general partnerships and general partners in limited partnerships. Together with the joint and several nature of full subsidiary liability of participants with their own property for obligations of the partnership and absence of tax advantages, this leads to the lack of use the organizational and legal form of a business partnership in Belarus in practice.

In addition, at this stage the argument about the lack of demand for business partnerships in practice is not convincing without assessment of the sphere of application (mainly small business), key characteristics of the organizational and legal form (simplicity of creation and functioning, the trusting nature of relations between participants) and the degree of recognition (recognition in foreign countries).

The legislator's initiative to establish a list of 18 forms of non-profit organizations also requires serious consideration.

There is no doubt that the current legal situation when the list of forms of non-commercial organizations is not established by the Civil Code, but rather is conditionally regulated by the framework of legislative acts (laws, decrees and edicts of the President of the Republic of Belarus) should be changed. The reason for this is the lack of certainty about the possible forms of functioning of non-commercial legal entities, and, accordingly, the problems with determining their civil law status and correlation with other forms of legal entities.

At the same time, it is unlikely that fixing of all types of non-commercial organizations provided by the special legislative acts in the Civil Code can streamline and systematize the list of possible forms of non-commercial legal entities. We find it unreasonable to single out such forms as gardening partnerships, Belarusian Chamber of Commerce and Industry, Belarusian Notarial Chamber and the National Academy of Sciences of Belarus. In line with the structure of paragraph 5 ("Non-commercial Organizations") of chapter 4 ("Legal Entities") of the Civil Code, advocates' bureaus and bar associations function as a united form (article 116-3 of the Civil Code) and public associations and religious organizations are preserved as a united organizational and legal form of non-commercial organizations (article 117 of the Civil Code). This is not justified from the viewpoint of essential evaluation and specificity of such legal entities.

The doctrine has repeatedly pointed out the inadequacy of artificial proliferation of organizational and legal forms of legal entities when legalizing their full list. Professor N. S. Kuznetsova, in particular, is of an opinion that different types of private law legal entities can exist within just two forms – companies and institutions, and there should be no other forms in legal reality³³. While working on the concept of the

²⁹ Model Civil Code of the Commonwealth of the Independent States (29 October 1994), available at https://iacis.ru/baza_dokumentov/modelnie_zakonodatelnie_akti_i_rekomendacii_mpa_sng/modelnie_kodeksi_i_zakoni/400

³⁰ For more details, see: Alena Salei, "Institut juridicheskogo lica v Grazhdanskom kodekse Respubliki Belarus': sostojanie i perspektivy razvitiya", (1) Journal of the Belarusian State University. Law (2019), 23-31, available at <https://elib.bsu.by/handle/123456789/231400>.

³¹ More about the system of commercial legal entities see Liudmila Tsarova, Ingeborg Bauer-Mitterlehner, Die Rechtsformen der Gesellschaften in Belarus, Wirtschaft und Recht in Osteuropa=WIRO, (8) 2020. – Heft 8, 225-229.

³² Justification for the adoption of the Law of the Republic of Belarus "On Amending Certain Codes of the Republic of Belarus" (2018), available at https://forumpravo.by/files/nczpi_zakon_proekt_izmenenija_v_kodeksi_obosnovanie.pdf.

³³ Nanalija Kuznecova, "Ponjattja i klasifikacija juridichnih osib u civil'nomu pravi Ukraïni: teorija i

development of civil legislation on legal entities in the context of the legal regulation of non-profit organizations, Professor E. A. Sukhanov wrote:

“[E]ach law in this area creates a new organizational and legal form – a political party, trade union, public organization, trade chamber, bar association ... In fact, it is not about new organizational and legal forms of legal entities, but about a type of a corporate association”³⁴.

The author also rightly emphasizes that “the diversity of socially useful activities carried out by non-commercial corporations does not affect their civil legal status and therefore excludes the need to distinguish them as special types of legal entities”³⁵. Nevertheless, there is “a clearly excessive number of organizational and legal forms of non-profit organizations”³⁶ in the Russian legal system even after the reform of the civil legislation of 2014. This is likely to become characteristic also for Belarus.

Economic companies. Before characterizing directly the initiatives on changing the law on economic companies, it is necessary to pay attention to the fact that from the standpoint of legal regulation Belarus belongs to the states with a uniform legal regime for all economic companies. From the standpoint of legal technique, it means that all types of economic companies are regulated by one normative legal act rather than by separate pieces of law. Belarus implemented such a model of regulation of companies back when the Law “On Joint-Stock Companies, Limited Liability Companies and Companies with Additional Liability” was adopted on 9 December 1992. This model is preserved to this day in the law with a more concise title “On Economic Companies” in which seven chapters are taken out of brackets and form a common part for all types of economic companies.

Belarus is the only country that has adopted the “one-law model” in the EAEU. Among the EU countries a similar approach takes place in the UK (Companies Act 2006), Sweden (Swedish Companies Act 2005), Denmark (Danish Companies Act 2010), Spain (de la Ley de Sociedades de Capital 2010) and some other countries. The draft European Model Company Act (The European Model Company Act 2015 (EMCA)) was also developed by an expert group on the basis of the “one-law model”³⁷ despite the fact that many countries of the EU adhere to dualism in the

regulation of private and public companies, following mainly the German model of complete separation of the two legal regimes.

Without dwelling on the advantages and disadvantages of any particular model, we agree with corporate law experts that the “one-law model” is typical for countries with relatively mild and liberal shareholder laws³⁸, while the distinction between regulation of public joint stock companies and private companies more often exists in those countries where the issue of ensuring the necessary degree of autonomy in the conditions of “regulated joint stock companies”³⁹ is more relevant.

The type classification of economic companies in Belarus is well established and has not changed since the initial “modern” legalization in the early 1990s. It includes a joint stock company (*akcionerhoe obshchestvo*, hereinafter – AO), a limited liability company (*obshchestvo s ogranichennoj otvetstvennost'ju*, hereinafter – OOO) and an additional liability company (*obshchestvo s dopolnitel'noj otvetstvennost'ju*, hereinafter – ODO).

In practice, the most popular type of business company is OOO. According to the Ministry of Justice, out of 8,725 economic companies created in 2018 in Belarus, 8,675 (more than 99%) were OOOs, 41 were AOs and only 9 were ODOs. Moreover, OOOs are the only type of economic companies the number of which has been growing rather than decreasing over the past five years⁴⁰. The factors that predetermine the demand for OOOs are obvious: clear and understandable organizational structure including for foreign investors, mechanism for limiting the liability of participants by their contributions to the authorized capital, possibility of alienation of share and withdrawal from the membership, low monetary and time costs at the registration stage, including no legally established minimal amount for authorized capital. OOOs strictly belong to commercial organizations and must be aimed at profit making, which is one of the differences from the Western legal systems where LLCs can be established for any purpose.

Not surprisingly, ODOs are more than 160 times less demanded than OOOs. ODOs as a type of economic companies began to lose popularity after the entry into force on 1 February 2009 Presidential Decree No. 1 of 16 January 2009 “On State Registration and

praktika” in Nanalija Kuznecova (ed.), *Vibrani praci* (Kyiv, Juridichna praktika, 2014) at 348.

³⁴ Evgenij Sukhanov, “O koncepcii razvitiya zakonodatel'stva o juridicheskikh licah”, (1) *Zhurnal Rossijskogo prava* (2010), 5-12, at 7.

³⁵ Evgenij Suhanov, “O sistematike juridicheskikh lic v sovremennom rossijskom prave” in Dmitriy Medvedev (ed.) *Kodifikacija rossijskogo chastnogo prava*, 2019, 83–96.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ The European Model Company Act (EMCA), Draft 2015, available at https://law.au.dk/fileadmin/Jura/dokumenter/forskning/projekter/EMCA/EMCA_Introduktion.pdf.

³⁸ Fleischer Holger *Die geschlossene Kapitalgesellschaft im Rechtsvergleich// Research Paper Series N 16|21*, 63.

³⁹ “Korporativnoe pravo v ozhidanii peremen : sbornik statej k 20-letiju Zakona ob OOO“ Aleksandr Kuznecov (ed.). – (Moscow : M-Logos, 2020), 4.

⁴⁰ While as of January 1, 2016 there were 50,371 registered OOOs, at the beginning of 2020 this figure was 65,203// “Statisticheskij ezhegodnik Respubliki Belarus’, 2020. (Nacional'nyj statisticheskij komitet Respubliki Belarus’, 2020) available at https://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/publications/izdania/public_compilation, 196.

Liquidation (Termination) of Business Associations,” which repealed the regulatory minimal amount for authorized capital for OOOs and ODOs. Before that, when the difference between the minimal amounts for authorized capitals of OOO and ODO was significant and amounted to approx. 1200 Euro, the choice in favor of ODOs was a tangible advantage at the stage of business registration. This was reflected in the number of ODOs. The disappearance of such a difference together with the existing subsidiary liability of ODO participants (although the legislatively established minimal amount of such liability is very conditional and formal; under the current legislation it amounts to 50 basic units, or approx. 450 Euro) explain the sharp decline in interest in ODOs in practice. Nevertheless, Belarusian legislator did not follow the example of the Russian Federation where a similar type of business entities was abolished as part of the 2014 reform.

The number of newly created AOs in Belarus is relatively small, since the creation of AOs in Belarus (if they are not banks and insurance organizations, where the form is predetermined by law) is mainly connected with reorganizations in the process of privatization of state unitary enterprises. Statistics show that the total number of AOs has decreased over the last five years from 4,001 in 2016 to 3,528 in 2020⁴¹. There is no doubt that the most significant impulses for the development of a big business, for which the organizational form of AO is conceived, are the economic and political situation. At the same time, the legal design of the AO structure is also important.

The draft law on amendments to the Civil Code retains the traditional distinction between open joint-stock companies (*otkrytoe akcionerhoe obshchestvo*, hereinafter - OAO) and closed joint-stock companies (*zakrytoe akcionerhoe obshchestvo*, hereinafter - ZAO) depending on the procedure of placement and circulation of shares. Besides that, the law preserves some distinctive features of ZAO. First, the statute of ZAO may set limits of the number of shareholders. Secondly, the statutory minimal amount for authorized capital for ZAO is 4 times less than for OAO. At the same time, the Law of 5 January 2021 removes one of the main distinctions between closed and open joint stock companies. It is to allow free allocation of ZAO shares as a general rule. The preemptive right of shareholders to buy out ZAO's shares may be provided by the statute of the company (new wording of article 97 of the Civil Code and article 73 of the Law on Economic Companies). We believe that these changes should be regarded as the first step of the legislator to

abandon the division of joint stock companies into closed and open in favor of the division into public and non-public companies depending on the order of stock allocation as a general trend in the development of corporate law.

Corporate governance. In unison with global trends where “we saw a powerful global tide towards higher standards in corporate governance”⁴², Belarusian legislator pays attention to corporate governance issues. Unlike in many countries where such regulations of soft law nature as the “Guide to Corporate Governance Practices in the European Union”⁴³, German Corporate Governance Code⁴⁴, Code of Corporate Governance of the Russian Federation⁴⁵ are widespread and recognized, the main source of legal regulation of corporate governance issues in Belarus is Chapter 4 of the Law on Economic Companies “Bodies of Economic Companies. Management in an Economic Company”. Significant changes and additions, which are made to the regulations in terms of quantity and content, basically aim at elimination of the gaps and contradictions revealed by the practice.

In particular, the new provisions, amending the articles on the legal status of the board of directors (supervisory board) of the economic company establish possibility for members of board of directors (supervisory board) to be present at meetings remotely by using distance service systems, to appeal decisions of board of directors (supervisory board), to early terminate powers of a sole executive body and a member of the joint executive body of economic company without decision of the general meeting of participants or the board of directors. Such provisions fill in the existing gaps in the regulations.

At the same time, the important practical issue remains unsettled, of whether it is permissible to challenge the decisions of the Board of Directors (Supervisory Board) on the conclusion of a major transaction (if it is within its competence) without challenging the transaction itself. The legalized list of cases for early termination of powers (death, declaration of death, recognition as incapable or missing) does not take into account the concept of a limited legal capacity of an individual, known in Belarusian law. The provided by law (Civil Code) scope of legal capacity, including transactional capacity, of a person recognized as a person with limited legal capacity will not allow him (or her) to perform functions of the executive body of economic company.

⁴¹ Ibid., 196.

⁴² Jean du Plessis, Ingo Saenger, “Corporate Governance in the EU, the OECD Principles of Corporate Governance and Corporate Governance in Selected Other Jurisdictions”, in *German Corporate Governance in International and European Context: Third Edition.* (Springer, 2017) at 518.

⁴³ A Guide to Corporate Governance Practices in the European Union available at [https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/506d49a2-](https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/506d49a2-3763-4fe4-a783-5d58e37b8906/CG_Practices_in_EU_Guide.pdf?MO-D=AJPERES&CVID=kNmXTtG)

[3763-4fe4-a783-5d58e37b8906/CG_Practices_in_EU_Guide.pdf?MO-D=AJPERES&CVID=kNmXTtG](https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/506d49a2-3763-4fe4-a783-5d58e37b8906/CG_Practices_in_EU_Guide.pdf?MO-D=AJPERES&CVID=kNmXTtG).

⁴⁴ German Corporate Governance Code available at <https://www.dcgk.de/en/code//foreword.html>.

⁴⁵ Kodeks korporativnogo upravlenija Rossijskoj Federacii available at <http://www.oecd.org/daf/ca/RussianCodeofCorporateGovernance2014Russian.pdf>.

Shareholders' agreements and agreements on the exercise of rights of LLC participants (corporate agreements), that are widely recognized by foreign legislation and practice, were legalized as supplementing mechanisms for regulating relations between business partners, in Belarus in 2015. However, so far they have not become widespread due to potential problems with their enforceability against the background of predominantly imperative legislation on economic companies, including imperative provisions on the pre-emptive purchase right. Taking into account the established practice (contrary to the generally accepted approach in the doctrine) the pre-emptive purchase right in Belarus also applies to the sale of shares (stakes in the authorized capital) to one of the participants of the corporation. Currently in force restrictions in relation to the parties also play a certain role: all the participants (shareholders) of the corporation, as well as the company itself cannot be parties to corporate agreement at the same time. Currently, only the residents of the High Technology Park (HTP) are exempted from this rule and have the right to enter into corporate agreements concluded between all participants with the participation of the HTP resident-company itself⁴⁶. The restrictions on the admissibility of shareholder agreements by all members of the company will be removed with the entry into force of the law of January 5, 2021 (as of 28 April 2021). This innovation in conjunction with the fixation of dispositive preemptive right of purchase in the alienation of shares to a company participant and options should activate the use of shareholders' agreements.

Conflict of laws. The archaic (in contrast to the substantive law) issues of conflict of laws are currently of a particular relevance in the context of the relations under the study⁴⁷.

Conflict of laws initiatives in the area of legal entities regulations have touched upon corporate agreements and the scope of the law applicable to companies (*lex societatis*).

The current conflict of laws legislation (the Civil Code has a separate section "Private International Law" which has not undergone any significant changes since its adoption) does not contain special rules on determining law applicable to contracts related to the exercise of rights by participants of a corporate organization. Taking into account the imperative subordination of the law applicable to legal entity (Article 1111 of the Civil Code) and to the agreement on the forming of a legal entity (Article 1126 of the

Civil Code) to the law of the place of establishment, the lack of special rules on determining law applicable to a corporate agreement causes debates in doctrine. This also complicates the practice of resolving issues related to the possibility of party autonomy in corporate agreements and distinguishing the scope of the applicable law to legal entity and to the corporate agreements.

When it comes to the possibility for corporate agreements concluded by the participants of Belarusian economic companies to be subject to foreign law, according to the dominant position at the initial stage of cross-border agreements regulation development, all the relations of participants (shareholders) of an economic company established in Belarus should be governed by Belarusian law.

The opposite position is based on the fact, that a contractual nature of corporate agreements predetermines the right of the parties to choose the law applicable to their relations. Supporters of this approach do not dispute the connection of corporate agreements with internal relations of a legal entity regulated by the law of its state affiliation and give the law of the legal entity the role of limiting the party autonomy due to the need for shareholders (participants) to comply with imperative norms relating to the essential issues of creation, activity and legal capacity of legal entity⁴⁸.

The proposed innovations in article 1126 of the Civil Code reflect the latter position and empower the parties to subject the contract on exercising the rights of the company's participants to foreign law. At the same time, the legislator limits the party autonomy. The law applicable to the contract on the exercise of the rights of a participant of a legal entity cannot affect the imperative provisions of the law of the country of registration of the legal entity in relation to the issues regulated by the law of the legal entity.

The law of the country where a legal entity is incorporated will serve as a special connecting factor for determining the law applicable to a corporate agreement where the parties have not agreed on applicable law. This will ensure the uniform legal regulation of relations between the parties to corporate agreement and closely related internal relations of the company imperatively governed by the law of the legal entity.

In addition, the Draft Law on Amendments to the Civil Code eliminates the gap of the regulation of the scope of the law of a legal entity by providing an open list of relations regulated by the relevant statute in art. 1112 of the Civil Code. According to the new wording,

⁴⁶ On the development of the digital economy: Decree of the President of the Republic of Belarus, 21 December 2017 № 8, available in English at <http://law.by/document/?guid=3871&p0=Pd1700008e>

⁴⁷ Jürgen Bazedov, "Liberalizacija priznanija inostrannyh kompanij", in Jürgen Bazedov (ed.) *Pravo otkrytyh obshhestv - chastnoe i gosudarstvennoe regulirovanie mezhdunarodnyh otnoshenij: Obshhij kurs mezhdunarodnogo chastnogo prava* (Moskva :

Jur.Norma, 2016, translated from *The Law of Open Societies - Private Ordering and Public Regulation in the Conflict of Laws* by Ju. M. Jumashev), 337-346.

⁴⁸ Alena Salei, Liudmila Tsarova, "Sovershenstvovanie kollizionnogo zakonodatel'stva o juridicheskikh licah v svete reformirovanija grazhdanskogo kodeksa Respubliki Belarus" (4) *Justicija Belarusi* (2018), 18-22, at 20.

personal law of a legal entity determines, in particular, its status as a legal entity; organizational and legal form of a legal entity; requirements to the name of a legal entity; nature and content of legal capacity of a legal entity; powers of bodies of a legal entity; internal relations, including relations of a legal entity with its participants; establishment, liquidation and reorganization of a legal entity, including issues of succession; legal status of separate subdivisions of legal entities (including, branches and representative offices); ability of a legal entity to be responsible for its obligations; issues of responsibility of founders (participants, shareholders) of a legal entity for its obligations.

The proposed list largely overlaps with the provisions of the Draft Rules on the law applicable to companies and other bodies submitted for discussion by the European Group of Experts on Private International Law (GEDIP) in September 2016 aiming at adopting regulatory unification at the European Union level⁴⁹.

The influence of the Eurasian Economic Union.

Participation of Belarus in regional integration does not have a significant impact on the development of national corporate law. In contrast the EU where implementation of freedom of establishment was accompanied by significant impact on law of the Member States on companies, freedom of establishment within the EAEU is of the secondary importance. Unlike freedoms of movement of goods, services, capital and labor, freedom of establishment is not mentioned in article 1 of the EAEU Treaty⁵⁰. It is neither mentioned in article 2 of the EAEU Treaty which provides for freedoms that form common (single) market. It is however regulated by section XV of the EAEU Treaty "Services, establishment, activities and investments" and the Protocol of the same name which is the Annex No. 16 to the EAEU Treaty. In order to ensure freedom of establishment, the EAEU Member States agreed to perform gradual liberalization of establishment by harmonizing legislations of the Member States and organizing mutual administrative cooperation between the competent bodies of the Member States⁵¹. However, no active action has been taken yet in this direction.

The usual for integration unions competition of national legal orders, which encourages EU Member States to respond to the concepts that are attractive to business in certain countries⁵², does not provide any impetus for responding in the field of corporate law at the current stage of integration in the EAEU.

The task to unify civil legislation within the EAEU set for the Belarusian legislator is rather of a proactive nature and is not based on any concept, strategy or developed action plan to harmonize national corporate laws for all the Member States.

The issue of creating supranational Eurasian companies is currently not relevant for the Eurasian integration too, because there are neither economic prerequisites nor effective legal instruments for this.

Conclusion. The following conclusions can be made after the review of the changes in the field of substantive regulation of legal entities and the conflict of laws rules.

Legislator's initiatives in terms of systematics of legal entities (exclusion of partnerships as an organizational and legal form, establishing the entire range of non-profit organizations at the level of a codified act, preserving ALCs as a type of business entities) are neither coherent nor well-reasoned as they seem to be a result of extracting provisions from of the current legislation and superficially considering the practice rather than comprehending the essence of the issue of correlation between organizational and legal forms of legal entities.

Adjustment of the legal regulation of economic companies is not of a conceptual nature because it does not strengthen the regulation of an OAO as a public company and retains at least three similar organization options for small and medium-sized businesses (OOO, ODO and ZAO). At the same time the renovation will fill a number of existing regulatory gaps, in particular on the issues of reorganization of companies, corporate governance and implementation of participants' rights to receive information. In this regard it can be generally evaluated as quite effective. Provided the evolution of economic relations, shareholders legislation will require priority attention in the course of further modernization because it is focused on the regulation of larger and, as a rule, cross-border business. This requires more consideration and orientation to the global achievements and experience.

Numerous differences between Belarusian law on economic companies and the approaches of the other EAEU Member States are not a cause for concern, because it seems reasonable to aim at creation of internally consistent, transparent and effective system of legal entities which preserves national specifics rather than at the absolute striving for unification within integration unions when determining the directions of development of corporate legislation at the national level.

⁴⁹ European group for private international law, Draft rules on the law applicable to companies and other bodies (2016), available at <https://www.gedip-egpil.eu/documents/Milan%202016/GEDIPs%20Proposal%20on%20Companies.pdf>, art. 5.

⁵⁰ Treaty on the Eurasian Economic Union (29 May 2014) available in English at https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0003610/itia_05062014.

⁵¹ *Ibid.*, art. 2

⁵² For example, a reaction to the attractiveness of the English limited liability was the creation in other EU countries of a variation of an LLC which does not require a significant minimal share capital: Gesellschaft mit beschränkter Haftung without statutory minimum capital in Germany (2008), *societe privee a responsabilite limitee Starter* with authorized capital from 1 to 18,550 Euros in Belgium (2010); *societa a responsabilita limitata simplificata* with authorized capital from 1 to 10,000 Euros in Italy (2012).

Conceptually the new conflict of laws rules regulating corporate agreements and their substantive content together with the legalization of the scope of legal entities law allow to characterize the prospective

improvement of the conflict of laws rules on legal entities as essential. It is aimed at supporting substantive regulation and corresponds to the modern global trends.

#1(65), 2021 часть 7
Восточно Европейский научный журнал
(Москва, Россия)
Журнал зарегистрирован и издается в России
В журнале публикуются статьи по всем
научным направлениям.
Журнал издается на русском, английском,
польском и немецком языках.

Статьи принимаются до 30 числа каждого
месяца.

Периодичность: 12 номеров в год.

Формат - А4, цветная печать

Все статьи рецензируются

Каждый автор получает одну бесплатную
печатную копию журнала

Бесплатный доступ к электронной версии
журнала.

Редакционная коллегия

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet
Warszawski)

#12(65), 2021 part 7
Eastern European Scientific Journal
(Moscow, Russia)
The journal is registered and published in Russia
The journal publishes articles on all scientific areas.
The journal is published in Russian, English,
Polish and German.

Articles are accepted till the 30th day of each
month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the
journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet
Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)**
Peter Clarkwood(University College London)
Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
**Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)**
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 экземпляров.
Отпечатано в ООО «Логика+»
125040, г. Москва, Россия
проспект Ленинградский, дом 1,
помещение 8Н, КОМ. 1
«Восточно Европейский Научный Журнал»
Электронная почта: info@eesa-journal.com,
<https://eesa-journal.com/>

**Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska
im. Tadeusza Kościuszki)**
Peter Clarkwood(University College London)
Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
**Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków
Międzynarodowych)**
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.
Printed by Logika + LLC
125040, Moscow, Russia
Leningradsky prospect, building 1,
8N, flat. 1
"East European Scientific Journal"
Email: info@eesa-journal.com,
<https://eesa-journal.com/>